

Novija filološka istraživanja Bašćanske ploče

Raukar, Alison

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:822184>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Alison Raukar

Novija filološka istraživanja

Bašćanske ploče

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za kroatistiku

Alison Raukar

Matični broj: 0009085433

Novija filološka istraživanja
Bašćanske ploče

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski sveučilišni studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentorica: prof. dr. sc. Sanja Zubčić

Rijeka, 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. ZAČETCI GLAGOLJICE I NJEZINA UPORABA NA HRVATSKOME TLU	4
2. 1. Razvoj glagoljskoga pisma	5
2. 2. Ćirilometodsko nasljeđe na hrvatskome tlu	7
2. 3. Glagoljska azbuka	8
3. PREGLED HRVATSKOGA GLAGOLJAŠTVA	8
3. 1. Najstariji hrvatski glagoljski epigrafski spomenici	12
4. SREDNJOVJEKOVNI JURANDVOR I DRUŠTVENO-POVIJESNI KONTEKST NASTANKA <i>BAŠĆANSKE PLOČE</i>	13
4. 1. Benediktinci u hrvatskim krajevima i njihov doprinos razvoju pismenosti	19
5. FORMALNA OBILJEŽJA <i>BAŠĆANSKE PLOČE</i>	21
5. 1. Tekst	23
5. 1. 1. Prijevod teksta na suvremeni hrvatski jezik.....	24
5. 1. 2. Struktura teksta i sadržaj	24
5. 1. 3. Poteškoće oko čitanja prijepisa (transliteracije)	26
5. 1. 4. Kojim jezikom je pisana <i>Bašćanska ploča</i> ?	29
5. 1. 5. Akcenatska rekonstrukcija.....	35
5. 2. Ornamentika	38
5. 3. Jurandvorski ulomci (fragmenti)	39
5. 4. Arheološki park (kompleks) opatije Svete Lucije	40
6. <i>BAŠĆANSKA PLOČA</i> KAO KNJIŽEVNO DJELO	42
7. <i>BAŠĆANSKA PLOČA</i> KAO PRAVNI DOKUMENT	43

8. SUDBINA <i>BAŠĆANSKE PLOČE</i> I NJEZIN ODJEK U KNJIŽEVNOJ TRADICIJI	44
9. ZAKLJUČAK	46
10. POPIS LITERATURE I MREŽNIH IZVORA	48
11. POPIS PRILOGA	52
12. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI	53

1. UVOD

Ovaj rad nastojat će prikazati sintetski pristup proučavanja *Bašćanske ploče*, poglavito s filološkoga aspekta koji je bio predmetom njezina istraživanja još od samih početaka. *Bašćanska ploča* jedan je od najstarijih glagoljskih epigrafskih spomenika pronađenih na hrvatskome tlu. Odnos prema *Ploči* se tijekom godina mijenjao, osobito u segmentu determiniranja kojim je jezikom pisana. Stoga je cilj ovoga rada prikazati sve postojeće determinacije, objasniti ih te kontekstualizirati u spoznaje suvremene paleoslavističke i kroatističke misli.

Prije skretanja pažnje na detaljniji prikaz tijeka proučavanja i analize, dotaknut ćemo se onoga što je prethodilo samome nastanku *Ploče*. Ukratko će se objasniti začetci glagoljice i njezina uporaba na području Hrvatske te teorije o njezinu porijeklu oko kojih su polemizirali brojni teoretičari i povjesničari književnosti. Naravno, pritom se ne može ne spomenuti značaj *ćirilometodske misije* – djelovanja Svete Braće Ćirila (Konstantina) i Metoda koji su utabali put razvoju svakoga slavenskoga književnoga jezika, kako zaključuje Stjepan Damjanović.¹

Zatim se susrećemo s pojmom djelovanja *hrvatskih glagoljaša* uz koje se usko veže fenomen *trojezičnosti* i *tropismenosti* kulture hrvatskoga srednjovjekovlja. Oni su znatno doprinijeli književnoj baštini ostavivši za sobom višestoljetnu književnu djelatnost kojoj se i danas pristupa s izrazitim zanimanjem. Uz to će se navesti i neki od najvažnijih glagoljskih epigrafskih spomenika kako bi se dobio cjeloviti prikaz pristupanja ovoj temi.

Polako dolazimo i do društveno-povijesnih okolnosti koje su uvjetovale nastanak *Bašćanske ploče*, pri čemu su benediktinci, nastanjeni u opatiji Svete Lucije u mjestu Jurandvor, nedaleko Baške na otoku Krku, odigrali vrlo važnu ulogu. Nakon što im je hrvatski kralj Dmitar Zvonimir darovao ledinu (zemlju) na kojoj su benediktinci podigli istoimenu crkvu, oni su o tome odlučili u kamenu isklesati trajni dokaz darovnice na kojoj je tada prvi puta spomenuto ime hrvatskoga kralja Zvonimira. Ta je kamena ploča, odnosno darovnica, prema mjestu njezina nalaska nazvana *Bašćanskom pločom*.

¹ Damjanović, Stjepan u: *Vijenac*, br. 497., uz 1150. obljetnicu početka Moravske misije Svetog Ćirila i Metoda, *Ne dišemo li zrak svi jednako?*, Matica hrvatska, Zagreb, 2013.: <https://www.matica.hr/vijenac/497/ne-disemo-li-zrak-svi-jednako-21327/> (preuzeto 17. 8. 2022.)

Na *Ploču* je, sasvim slučajno, 1851. godine naišao Petar Dorčić, budući župnik crkve Svete Lucije u Jurandvoru. U podu je zamijetio kamenu ploču impozantne veličine na kojoj su se nalazila slova ispisana glagoljicom koju je on, nedugo zatim, predao *ocu hrvatske historiografije* – Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom koji je pokazao veliki interes za njezino daljnje proučavanje.² Daljnjim istraživanjima otkriveno je da je taj pronađeni dio *Ploče* predstavljao lijevi plutej oltarne pregrade, dok je desni dio, vjerojatno prilikom njezina uklanjanja tijekom 17. stoljeća, razbijen. Tomu svjedoče četiri, u blizini crkve, pronađena ulomka (fragmenta) na kojima su također pronađena slova uklesana glagoljicom, ali njihov sadržaj je praktički nemoguće rekonstruirati, s obzirom da su vidljiva samo pojedina slova, a i ona su u većoj mjeri nečitljiva. Natpisi kao što je i *Bašćanska ploča*, u to su vrijeme karakteristično završavali zaključnom formulom *amen*, što lijevom pluteju pregrade nedostaje pa je stoga to još jedan od argumenata zbog kojih se pretpostavlja da su upravo ti pronađeni ulomci sačinjavali njezin drugi (desni) dio koji je bio istih dimenzija kao i lijevi.

Bašćanska ploča datira s prijelaza 11. na 12. stoljeće. Takvoj dataciji potpomaže činjenica da je *Ploča* pisana *prijelaznim oblikom glagoljice* (s oble na uglatu) koji se koristio u to vrijeme. Osim utvrđenoga tipa glagoljice kojim je *Ploča* pisana, primjetna su još neka obilježja koja ju čine *dragim kamenom hrvatskoga jezika*.

U središtu ovoga rada pozabavit ćemo se filološkom analizom teksta i određenjem jezika kojim je pisana *Bašćanska ploča* te njezinim recentnijim istraživanjima. Na temelju primjera će se prikazati neka od temeljnih značajki navedenih polja njezina proučavanja koja će se zatim nastojati detaljnije objasniti. Kao jedna zanimljivost, prikazat će se i tijek čitanja *Ploče*, koji sve do danas nije u potpunosti razjašnjen, prvenstveno zato što *Ploča* na nekim dijelovima ima znatnija oštećenja pa postoji više značenjskih rješenja koje nam njezini interpretatori i proučavatelji nude.

Ploča, kao takva, sadrži i neke elemente prema kojima bismo ju mogli smatrati književnim i pravnim tekstom, što će se također pokušati objasniti i dokazati na temelju primjera.

² Strčić Petar: *Istraživanja i proučavanja Bašćanske ploče*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000., str. 23.

Naposlijetku ćemo se osvrnuti na sudbinu *Bašćanske ploče* i njezin odjek u književnoj i kulturnoj tradiciji. Originalna *Ploča* danas se čuva u auli Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, dok njezinu kopiju možemo pronaći na izvornome mjestu gdje je i pronađena – u novouređenome Arheološkome parku (kompleksu) opatije Svete Lucije u Jurandvoru na otoku Krku.

Bašćanska ploča također je inspirirala i brojne hrvatske književnike poput Vladimira Nazora, Silvija Strahimira Kranjčevića i Josipa Pupačića koji su je opjevali u svojim djelima i tako joj pridali još veću važnost i pažnju.

2. ZAČETCI GLAGOLJICE I NJEZINA UPORABA NA HRVATSKOME TLU

Pojam glagoljice skovan je na hrvatskome tlu tijekom 17. stoljeća, a sam naziv potječe od glagola *glagolati*, što bi značilo govoriti (naziv se zatim širi i znatnije počinje upotrebljavati tijekom 19. stoljeća), dok je na primjeru starije literature potvrđeno da se koristio i pojam *glagoljski jezik*.³ Kasnije se izvedenica od toga naziva *glagoljaš* upotrebljava za svećenika rimokatoličke crkve koji je držao misu na hrvatskome crkvenoslavenskome jeziku, služeći se glagoljskim knjigama.⁴ U počecima se ona koristila gotovo ravnopravno uz ćirilično pismo, a osim na hrvatskome narodnome prostoru, javljat će se i drugdje, kao posljedica djelovanja hrvatskih glagoljaša.

Glagoljsko pismo ne pronalazi sličnosti niti u jednome drugome pismu, iako bi ona svojim izgledom mogla nalikovati na neka istočnjačka pisma. Brojna su djela koja su se bavila temom glagoljice, a za ovu priliku će se izdvojiti tri polazišta koja objašnjavaju njezinu genezu⁵:

- a) **egzogena** – glagoljski grafemi žele pronaći uzor unutar nekoga drugoga grafijskoga sustava (grčko kurzivno pismo, sirijsko, armensko...).
- b) **egzogeno-endogena** – onaj tko je sastavio glagoljicu vjerojatno je inspiraciju pronašao u nekim drugim pismima, ali također, uz to, primjetni su i ponavljajući elementi unutar glagoljskoga sustava, odnosno, smatra se da se po uzoru na jedan grafem može stvoriti njih više. Istraživači Thorvi Eckhardt i Josip Hamm iznose teoriju prema kojoj su postojala dva niza grafema glagoljskoga sustava, a to su oni koji nastaju u samome sustavu (endogeni) i oni koji su preuzeti u takav sustav (egzogeni).
- c) **endogena** – zanemaruju se izvanjski utjecaju te se pritom proučavaju isključivo elementi koji se nalaze u pojedinome grafemu te se ispituje način na koji su složeni.⁶

³ Prodan, Ivo: *Je li glagoljica pravo svih Hrvata*, Katolička hrvatska tiskara, Zadar, 1904., str. 27.

⁴ Staroslavenski institut: <https://stin.hr/glagoljica/> (preuzeto 27. 7. 2022.)

⁵ Damjanović, Stjepan: *Staroslavenski glasovi i oblici*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000., str. 30.

⁶ Podjela prema: Damjanović, Stjepan: *Slovo iskona*, staroslavenska/starohrvatska čitanka, treće, popravljeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 54.

Georg Černohvostov uzore traži u ostalim pismima jer se Konstantin protivio *trojezičnoj herezi*⁷. Černohvostov u sastavu grafema pronalazi tri ključna elementa: *križ* (otkupljenje), *krug* (vječnost) i *trokut* (Sveto Trojstvo).⁸

Vasil Dmitrov Jončev svako je slovo ocrtao kružnicom i tako prikazao prostor unutar kojega se može ucrtati glagoljično slovo.⁹

Josip Hamm predstavlja takozvanu *gotsku tezu*. Prema toj je tezi slavenski narod primio kršćansku vjeru od gotskoga naroda pa se stoga takvi elementi prisutni unutar slavenskih prijevoda biblijskih tekstova.¹⁰

Prema takozvana *jeronimskoj teoriji* autor bi glagoljice trebao biti, kao što joj i sam naziv govori, sveti Jeronim, no onda bi to pak značilo da je glagoljica nastala prije Konstantina (Ćirila).¹¹

Postoje i druge teorije koje glagoljicu nazivaju izvornim hrvatskim pismom, a s druge strane pak neki da Sveta Braća s tim pismom nemaju nikakve poveznice.

2. 1. Razvoj glagoljskoga pisma¹²

Glagoljsko se pismo razvijalo u dvije faze prema kojima razlikujemo *oblu* ili *općeslavensku* glagoljicu te *uglatu* ili *hrvatsku* glagoljicu.

⁷ *Trojezična hereza*, tj. *trojezično prokletstvo*: Konstantinov termin. „Tako je on nazvao stav po kojemu su samo hebrejski, grčki i latinski jezici bili dostojni oltara i knjige. U polemici s trojezičnicima Konstantin iskazuje sav svoj polemički dar, sposobnost da svoje izvanredno poznavanje ukupne tadašnje kulture poveže s dubokim promišljanjem kršćanskoga naučavanja i sve to stavi u službu obrane prava svakoga naroda da se u svim poslovima služi svojim jezikom.“ (prema: Damjanović, Stjepan: *Slovo iskona*, staroslavenska/starohrvatska čitanka, treće, popravljeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 25.)

⁸ Damjanović, Stjepan: *Slovo iskona*, staroslavenska/starohrvatska čitanka, treće, popravljeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 56.

⁹ Ibid., str. 56.

¹⁰ Ibid., str. 57.

¹¹ Ibid., str. 57. – 58.

¹² Podjela prema: Žubrinić, Darko: *Hrvatska glagoljica, biti pismen – biti svoj*, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima (Sv. Ćirila i Metoda)/Element, Zagreb, 1996., str. 88. – 90.

a) **obla ili općeslavenska glagoljica** (od 863. godine do 12. stoljeća)

Takav tip glagoljice karakteriziraju oka zaobljena oblika, ali i spojnice kojima su se povezivali pojedini grafemski elementi, a kružić je bio među glavnim elementima koji su činili takve grafeme.

Razlikujemo četiri faze takvoga tipa: *solunska* (860. – 863.), *moravsko-panonska* (863. – 885.), *češka* (885. – 1097.) te *ohridska* (886. – 12. stoljeća).

b) **uglata ili hrvatska glagoljica**

Takav tip glagoljice karakteriziraju oka pravokutnoga oblika. Kako joj i sam naziv govori, možemo primijetiti da je ona bila najrasprostranjenija na hrvatskome području. Njezin razvoj pratimo od 12. stoljeća. Tijekom njezina daljnjega razvoja promijenio se stil pisanja koji tada prelazi u *dvolinijski*. Kroz 14. i 15. stoljeće ovakav tip glagoljice doseže do svoga vrhunca jer su tada pisani brojni rukopisni kodeksi koji su stekli izrazitu estetsku i materijalnu vrijednost, a uz to pratimo i početke tiskarstva.

Uz to, krajem 14. stoljeća javlja se i *kurzivna glagoljica*¹³ (kancelarijska, brzopisna, slobodniji oblik uglate glagoljice) za koju je karakteristično to da su slova bila međusobno spojena i blago ukošena, što prije nije bio slučaj.

U kasnijoj se literaturi zapaža još jedna od teorija tipova glagoljskoga pisma, a to je ona o *trokutastoj (trouglastoj) glagoljici*¹⁴ iz 9. stoljeća za koju je zaslužna Marica Čunčić koja ju je iznijela i objasnila činjenicu da je takav tip glagoljice zapravo predstavljao prijelaznu fazu *oble* na *uglatu* glagoljicu. Njezine su je posebnosti izdvajale od navedena dva tipa prema tome što su njezina oka bila trokutasta, što je primjerice vidljivo na *Krčkome natpisu*.

Javlja se i, već spomenuti, tip *prijelazne glagoljice* za koju je karakteristično istovremeno korištenje obloga i uglatoga tipa glagoljice, što je, primjerice, vidljivo na

¹³ Baščina: *glasilo Društva prijatelja glagoljice, Tipovi glagoljskog pisma*, br. 11, Društvo prijatelja glagoljice, Zagreb, 2010., str. 66.

¹⁴ <https://glagoljica.hr/?pr=i&id=22490>: Čunčić, Marica: *Trokutasta glagoljica*, u *Glagoljska tradicija u povijesti slavenske pismenosti*, međunarodni znanstveni skup povodom 1150. obljetnice ćirilometodske misije (863.-2013.), Zagreb, 2013., str. 20.

Bašćanskoj ploči, ali i na još nekim spomenicima kao što su, primjerice, *Bečki listići* s početka 12. stoljeća.¹⁵

2. 2. Ćirilometodsko nasljeđe na hrvatskome tlu

Nakon što je krajem 9. stoljeća na našem području završeno stvaranje kršćanske kulture, taj se kulturni fenomen grana na okolne zemlje, kao plod djelovanja Svete Braće Ćirila (Konstantina) i Metoda.¹⁶ Širi se na jug prema Hrvatskoj te na istok prema Bugarskoj i Makedoniji. Ne može se sa sigurnošću utvrditi odakle se točno ovo kulturno nasljeđe počelo širiti prema Hrvatskoj. Ono što znamo je da su Sveta Braća na području Moravske i Panonije od 863. godine gradili kršćansku kulturu koja je bila temeljena na starocrkvenoslavenskome jeziku te molitvama koje su bile pisane na glagoljskome pismu.¹⁷

Nakon smrti svetoga Metoda 925. godine, iz pisma pape Ivana X. te iz zaključaka prvoga splitskoga crkvenoga sabora, možemo primijetiti da se glagoljaštvo tada prvi puta spominjalo kao usađena tradicija istočne obale Jadrana u liturgijskoj i općecrkvenoj uporabi, stoga se može pretpostaviti da se ćirilometodska tradicija na područja Hrvatske mogla širiti preko Carigrada ili pak kopnom koje je još od antičkih vremena povezivalo Bizant sa Srednjom Europom.¹⁸

„Djelo Svete Braće ugrađeno je u sve slavenske srednjovjekovne književnosti, a jezik koji zovemo staro(crkveno)slavenski, ugrađen je u povijesni razvoj svakoga slavenskoga književnoga jezika. Hrvatska srednjovjekovna književnost i jezik jako mnogo duguju upravo ćirilometodskim izvorima...“¹⁹

¹⁵ *Bašćina: glasilo Društva prijatelja glagoljice, Tipovi glagoljskog pisma*, br. 11, Društvo prijatelja glagoljice, Zagreb, 2010., str. 66.

¹⁶ Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu: <http://virtualna.nsk.hr/glagoljica/tragovi-cirilometodskoga-nasljeda-u-hrvatskoj/> (preuzeto 17. 8. 2022.)

¹⁷ Ibid. (preuzeto 17. 8. 2022.)

¹⁸ Ibid. (preuzeto 17. 8. 2022.)

¹⁹ Damjanović, Stjepan u: *Vijenac*, br. 497., Uz 1150. obljetnicu početka Moravske misije Svetog Ćirila i Metoda, *Ne dišemo li zrak svi jednako?*, Matica hrvatska, Zagreb, 2013.: <https://www.matica.hr/vijenac/497/ne-dišemo-li-zrak-svi-jednako-21327/> (preuzeto 17. 8. 2022.)

(Slika 1: preuzeto: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu: <https://www.nsk.hr/>)

2. 3. Glagoljska azbuka

Glagoljska azbuka dobila je ime prema imenima prvih dvaju slova koji se nazivaju *azъ* i *buky*. Dakako, i ostala slova imaju imena koja su im pridana kako bi se pobliže označilo njihovo značenje, a osim toga, svako je slovo imalo i bročanu vrijednost. Primjerice, slovo V (*vêdê*), slovo G (*glagoljъ*), slovo D (*dobrê*), slovo E (*ęstъ*), Ž (*živêti*), slovo Z (*žêlo*) i slovo Z (*zemli*), a kada spojimo značenje svih navedenih slova, dobit ćemo sljedeću poruku: „Ja koji poznajem slova govorim da je vrlo dobro živjeti (na) Zemlji“.²⁰

3. PREGLED HRVATSKOGA GLAGOLJAŠTVA

Književnojezična se kultura hrvatskoga srednjovjekovlja često običava nazivati *trojezičnom* ili *tropismenom*, i to upravo zbog toga što je u to doba hrvatski jezik bio bilježen trima pismima: glagoljicom, zapadnom ćirilicom (bosanicom ili bosančicom) te latinicom²¹.

Najstarija od navedenih sastavnica bila bi glagoljska kojom su pisani jedni od najvažnijih srednjovjekovnih tekstova.²² Osim toga, za dio se hrvatskoga tekstovnog korpusa preostalih dvaju pisama ne može sa sigurnošću odrediti je li se prilikom njihova pisanja služilo izvorom iz prijašnjih glagoljskih matica. Simbolično bi se na početku toga promišljanja mogla

²⁰ Staroslavenski institut: <https://stin.hr/glagoljica/> (preuzeto 25. 7. 2022.)

²¹ Damjanović, Stjepan: *Jezik hrvatskih glagoljaša*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str. 7.

²² Ibid., str. 7.

uvrstiti *Bašćanska ploča*, a vrhuncem bi se mogao smatrati *Misal po zakonu rimskog dvora*²³ iz 1483. godine, ujedno i najstarija hrvatska tiskana knjiga.

„Glagoljska je sastavnica u hrvatskome književnome srednjovjekovlju prevladavajuća ne samo količinom i važnošću tekstova nego i već spomenutom činjenicom da se za dio ćiriličnih i latiničnih tekstova može dokazati povezanost sa starijim glagoljičnim maticama.“²⁴

Sve do 16. stoljeća ne zna se sa sigurnošću kako bi se jezično trebali uređivati tekstovi.²⁵ U tekstovima su ipak prisutne ideje pomoću kojih se nastojalo doprinijeti prosvjetljivanju puka, ali isto tako nailazimo i na činjenicu da se elementi staroslavenskih, kajkavskih i čakavskih idioma miješaju, a sve zbog toga kako bi se puk lakše mogao prilagoditi i poistovjetiti s njime.

Glagoljaši su uvelike bili okrenuti prema prosvjetnome smjeru, a o tome su najčešće svjedočili anonimni autori²⁶. Oni su bili vrlo skromni, znali su da su i oni prvenstveno ljudi koji mogu pogriješiti pa su stoga pozivali ostale da umjesto davanja kritika radije ispravljaju ono što su oni pogriješili: „Nam je biti meštrom i učiti i prosvješčati plku tmu... i nikoli ne prodekui ča se razumeti ne more ni im liho govori (I nikada ne propovijedaj što se ne može razumjeti i ne govori suvišno.)“.²⁷

S obzirom na činjenicu da je glagoljska sastavnica hrvatske kulture sve do danas, uz određene iznimke, bila u hrvatskoj filologiji prikazivana pojednostavljeno, stvoren je lik *popa glagoljaša* koji je bio odan svome narodu, ali neuk.²⁸ Glagoljaši su ipak poznavali

²³ „On je otisnut 22. pervaara (veljače) 1483. godine kada se slavio blagdan svetoga Petra, odnosno blagdan koji nas podsjeća na prvenstvo i autoritet rimskog biskupa. Time su glagoljaši htjeli naglasiti da jesu i da žele biti pravi sinovi Rimske crkve. Potreba da to naglašavaju ojačana je sumnjičenjima kojima su bili okruženi i koja su ih tretirala kao heretike jer nisu prihvatili latinski jezik i zastupali su drugačije stavove o jedinstvu crkve od tada uobičajenih. Tim stavom upućuju na duhovni iskon hrvatskoga glagoljaštva, odnosno na ćirilometodsku baštinu. Kada su pomislili da bi staroslavenski jezik mogao postati smetnjom za prirodno i srdačno komuniciranje s Bogom i ljudima, uveli su u svoje knjige hrvatske idiome pa upravo njima možemo zahvaliti što je narodni jezik (*lingua vernacula*) u hrvatsku knjigu ušao ranije nego u neke druge.“ (prema: *Slovo iskona*, staroslavenska/starohrvatska čitanka, treće, popravljeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 205.)

²⁴ Damjanović, Stjepan: *Jezik hrvatskih glagoljaša*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str. 9.

²⁵ Damjanović, Stjepan: *Slovo iskona*, staroslavenska/starohrvatska čitanka, treće, popravljeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 206.

²⁶ Ipak, dio je glagoljaša bio visoko obrazovan, poput Jurja Slovinca koji je bio profesor na poznatom sveučilištu u Sorboni u Parizu. Zatim, modruški biskup Nikola Modruški bio je papinski predstavnik na kraljevskim dvorima u Bosni i Mađarskoj, dok je knez Novak Disislavić bio magistar i kraljevski vitez na dvoru Ludovika I. Anžuvina. (prema: *Bašćina: glasilo Društva prijatelja glagoljice, Tipovi glagoljskog pisma*, br. 11, Društvo prijatelja glagoljice, Zagreb, 2010., str. 66.)

²⁷ *Žitja sv. Ćirila i Metoda*, Biblioteka Danica, Zagreb, 1963., str. 53.

²⁸ Damjanović, Stjepan: *Jezik hrvatskih glagoljaša*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str. 9. – 10.

staroslavensku normu, no u ovome je slučaju miješanje sustava u tekstovima bila posljedica stava, a ne neznanja.²⁹

Hrvati su se s likom i djelom Svete Braće Ćirila i Metoda susreli 60-ih i 80-ih godina 9. stoljeća, no treba istaći da su se prvi sačuvani spomenici mogli pronaći tek znatno kasnije. Izronit će hrvatski epigrafi u 11. stoljeću, kao što je to primjerice bila *Valunska ploča*.³⁰ Kada se, gotovo u isto doba, pojave i hrvatskoćirilčni tekstovi, oblikovat će se ono što zovemo *tropismenom* i *trojezičnom* hrvatskom srednjovjekovnom kulturom.³¹ Među tim najranijim epigrafima posebno se ističe *Bašćanska ploča*, koja se nalazi u središtu proučavanja ovoga rada. Početcima glagoljičnog liturgijskoga korpusa možemo smatrati *Bečke listiće* s prijelaza 11. na 12. stoljeće.³²

Dugo razdoblje koje se proteglo sve do 14. stoljeća obilježeno je brojnim fragmentima, što bi značilo da iz toga razdoblja nemamo u cjelini sačuvanih kodeksa, već samo dijelove rukopisa koji su baštinili višestoljetnu ćirilometodsku tradiciju koja je nastala za vrijeme velikomoravskoga perioda i trajala sve do 12. stoljeća.³³ „Neke su tekstove hrvatski glagoljaši još rano preveli s latinskoga i posredovali ih ćirilčnim slavenskim književnostima (primjerice *Nikodemovo evanđelje* i *Pasija svetog Andrije*), a još u 12. stoljeću otpočinjju sustavne prilagodbe *vulgati tekstova* prvotno prevedenih s grčke *septuaginte*.“³⁴

Osim liturgijskih tekstova, možemo pronaći i ostalu duhovnu literaturu kojom su se najčešće služili mladi redovnici, ali i ostali koji su se zanimali za takav način izobrazbe. „Naš prijevod *Regule svetog Benedikta* vjerojatno je prvi europski prijevod latinskoga izvornika (prozni prijevod potresne sekvencije *Dies irae* nalazimo u *Novakovu misalu* iz 1386. godine).“³⁵

Zbornik Gregora Borislavića iz 1375. jedna je od preteča novoga vremena kada će oni tekstovi koji nisu isključivo liturgijski biti u središtu pozornosti. Počinju se javljati i tekstovi pravnoga karaktera poput *Vinodolskoga zakona*³⁶ (1288.) i *Istarskoga razvoda*.

²⁹ Ibid., str. 14.

³⁰ Damjanović, Stjepan: *Slovo iskona*, staroslavenska/starohrvatska čitanka, treće, popravljeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 207.

³¹ Hercigonja, Eduard: *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja*, drugo dopunjeno i izmijenjeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 2006., str. 8.

³² Damjanović, Stjepan: *Jezik hrvatskih glagoljaša*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str. 208.

³³ Ibid., str. 208.

³⁴ Ibid., str. 208.

³⁵ Ibid., str. 208.

³⁶ „Nakon *Ruske pravde* najstarija u Slavena kodifikacija odredbi tradicionalnog praslavenskog običajnog prava.“ (Jagić, Vatroslav: *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*, Štamparija Dragutina Albrecha, Zagreb, 1867., str. 69.)

Zlatno doba hrvatskih glagoljaša kraj je 14. i 15. stoljeća. Glagoljaši su se okušali u prevođenju djela s europskoga književnoga područja (*Ars bene moriendi*, *Aleksandrida*, *Trojanida*...). „Za sve to vrijeme glagoljska sastavnica nije prekidala svoju vezu s ćirilometodskom baštinom.“³⁷ Sve češće prisuti su i zapadnoeuropski utjecaji.

Liturgijski korpus došao je do izražaja tijekom 15. stoljeća, a započinje jednim od hrvatskoglagoljskih misala – *Hrvojevim misalom*³⁸.

Hrvatski su glagoljaši su bili pripadnici rimokatoličke crkve, ali su se bez obzira na to ipak suprotstavljali latinskome univerzalizmu i čuvali su ćirilometodsku tradiciju³⁹ čiji je temelj predstavljao staroslavenski jezik, no kada su se uvjerali da će, uvođenjem hrvatskih idioma, lakše moći doprijeti do ostvarenja svoga cilja (poučavanja), onda su počeli uvoditi čakavske i kajkavske elemente.

Hrvatski su se glagoljaši neprestano suprotstavljali *trojezičnoj herezi* Rimske crkve i nisu ni pod koju cijenu htjeli odustati od baštinjenja ćirilometodskoga nasljeđa te slavenskoga liturgijskoga jezika i pisma.

Stjepan Damjanović predložio je shemu pomoću koje je nastojao prikazati idiome glagoljskih tekstova iz 15. stoljeća, a ta shema izgleda ovako:

	LITURGIJA	LITERATURA	PRAVO
HRVATSKA REDAKCIJA OPĆESLAVENSKOG KNJIŽEVNOG (STAROSLAVENSKOG) JEZIKA	+	-	-
ČAKAVSKO-CRKVENOSLAVENSKI AMALGAM	-	+	-
ČAKAVSKI	-	±	+

(Slika 2: preuzeto: Damjanović, Stjepan: *Jezik hrvatskih glagoljaša*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str. 12.)

„Na nekoliko nedoumica prvi je ukazao Vatroslav Jagić, a cjelovitiju i argumentiraniju obradu glagoljaškoga fenomena možemo pratiti tek od polovine 20. stoljeća, kada su Josip

³⁷ Damjanović, Stjepan: *Slovo iskona*, staroslavenska/starohrvatska čitanka, treće, popravljeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 209.

³⁸ Ibid., str. 210.

³⁹ Damjanović, Stjepan: *Jezik hrvatskih glagoljaša*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str. 9.

Hamm, Vjekoslav Štefanić, a za njima i niz drugih istraživača koji su se okupili u zagrebačkom Staroslavenskome institutu *Svetozar Ritig*, ali i izvan njega, pa i u inozemstvu, počeli svoja specijalistička i sustavna istraživanja.⁴⁰

3. 1. Najstariji hrvatski glagoljski epigrafski spomenici

Kamen je simbol dugovječnosti. Glagoljskih epigrafa nalazimo mnogo na hrvatskim prostorima, ali i izvan Republike Hrvatske možemo pronaći nekoliko glagoljskih grafita/natpisa koji su se nalazili na zidovima brojnih objekata, ponajviše sakralnih (Preslav, Ravno i Krno u Bugarskoj, Basarab u Rumunjskoj te Novograd i Kijev u Ukrajini, zatim u Carigradu, Makedoniji i Srpskom mjestu Peseča)⁴¹. Uz to, postoje i dokazi koji svjedoče da su i na području Rusije tekstovi liturgijske namjene bili prepisivani iz glagoljskih matica.⁴² Navedeni spomenici potječu iz razdoblja 11. i 12. stoljeća i javljaju se paralelno s onima koji su tada nastali i na hrvatskome tlu, no ipak ih kod nas ima mnogo više, gotovo dvostruko nego što ih ima u svim tim navedenim zemljama zajedno.

Uz *Bašćansku ploču*, kojoj će se više pažnje posvetiti u nastavku ovoga rada, potrebno je izdvojiti i neke od ostalih najvažnijih glagoljskih spomenika s hrvatskih prostora, a to su: *Plominski natpis*, *Valunska ploča*, *Krčki natpis*, *Jurandvorski ulomci*, *Senjska ploča*, *Grdoselski ulomak*, *Kninski ulomak*, *Plastovski natpis*, *Supetarski ulomak*, *Konavoski glagoljski natpis* i drugo.

Zbog svojih prijelaznih formi koje se izmjenjuju oblim i uglatim slovima, zatim svojim najstarijim tipovima slova *m*, *v*, *d* i *poluglasa*, *Bašćanska ploča* svrstava se u vrijeme najstarijih hrvatskih glagoljskih rukopisa, a najviše sličnosti pokazuje s tipovima *Bečkih listića*.⁴³

⁴⁰ Ibid., str. 10.

⁴¹ Damjanović, Stjepan: *Slovo iskona*, staroslavenska/starohrvatska čitanka, treće, popravljeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 211.

⁴² Nazor, Anica: *Ja slovo znajući govorim*, Knjiga o hrvatskoj glagoljici, Zagreb, 2008., str. 14.

⁴³ Štefanić, Vjekoslav: *Opatija sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku*, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1937., str. 6.

4. SREDNJOVJEKOVNI JURANDVOR I DRUŠTVENO-POVIJESNI KONTEKST NASTANKA *BAŠĆANSKE PLOČE*

U bašćanskoj dolini srednjovjekovnoga kaštela, za vrijeme vladavine hrvatskoga kralja Dmitra Zvonimira, u drugoj polovini 11. stoljeća, osniva se benediktinska opatija, dakle, benediktinci su na otoku Krku tada obitavali već neko vrijeme⁴⁴. Tijekom 12. stoljeća naša je obala obilovala mnoštvom muških i ženskih benediktinskih samostana, bilo ih je više od stotinu, mada postoji zabilježena činjenica da su se prvi javljali već tijekom 9. stoljeća.⁴⁵ Svetolucijska se opatija u vrijeme svoga redovničkoga života nalazila na prilično osamljenome mjestu, omeđena vinogradima i oranicama.⁴⁶ Srednjovjekovna opatija podrazumijevala je sve ono što je tadašnjem redovniku (i općenito čovjeku) bilo potrebno za život: bavljenje gospodarskim, poljoprivrednim i stočarskim djelatnostima. Molitveni život redovnika redovito se svakoga dana odvijao u crkvi (ali i u samostanskim prostorijama). Benediktinci se u trenutcima svoga bogoslužja, koje se odvijalo tri puta dnevno (ujutro, popodne i uvečer), okupljaju na vjerskim obredima i služenju misa. Uz same redovnike, na bogoslužjima se s vremenom počeo okupljati i narod koji je bio nastanjen u blizini, a osobito za vrijeme svetkovine svete Lucije koja se slavi 13. prosinca.

„Benediktinci su, čini se, došli iz Osora, a onamo iz Ancone, no ako su oni doista potekli iz Italije, njihovi su se samostani morali brzo pohrvatiti u hrvatskoj sredini, tako da su im i opati nosili hrvatska imena (Dobrovit i Držiha).“⁴⁷ Imajući na umu benediktinsku ekspanziju na Kvarneru tijekom 11. stoljeća, kojoj je jamačno bila baza samostan Svete Marije kraj Ancone, može se doći do zamisli da je i samostan Svete Lucije mogao nastati u njezinome krilu.⁴⁸

⁴⁴ Štefanić, Vjekoslav: *Bašćanska ploča*, Hrvatska enciklopedija, sv. II., Anton.-Boito, Naklada hrvatskoga bibliografskog zavoda, Zagreb, 1941., str. 274. – 276., u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988., str. 26.

⁴⁵ Štefanić, Vjekoslav: *Opatija sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku*, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1937., str. 2. – 3.

⁴⁶ *Ibid.*, str. 68.

⁴⁷ Štefanić, Vjekoslav: *Bašćanska ploča*, Hrvatska enciklopedija, sv. II., Anton.-Boito, Naklada hrvatskoga bibliografskog zavoda, Zagreb, 1941., str. 274. – 276., u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988., str. 26.

⁴⁸ Štefanić, Vjekoslav: *Štefanić, Vjekoslav: Opatija sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku*, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1937., str. 9.

Na tome je prostoru u rimsko doba, kroz 4. stoljeće, bila sagrađena *villa rustica* (kasnoantičko seosko gospodarstvo)⁴⁹, no danas su primjetni samo njezini ostatci. Na jugoistočnim dijelovima njezinih temelja, tijekom 6. stoljeća je izgrađena ranokršćanska crkva, odnosno, na ostacima rimske vile *benediktinci-glagoljaši* dograđuju opatiju Svete Lucije.⁵⁰ Taj je posjed kasnije bio spaljen, a time i napušten. Tijekom 10. stoljeća uz crkvu se gradi i groblje, a stoljeće nakon, u kompleks opatije se nastanjuju monasi glagoljaši koji kasnije postaju benediktinci.

Sačuvana, jednobrodna crkva iz ranoromaničkoga razdoblja (crkva Svete Lucije), sagrađena je najvjerojatnije na prijelazu iz 11. u 12. stoljeće, točnije oko 1100. godine.⁵¹

(Slika 3: preuzeto: Staroslavenski institut: <https://stin.hr/glagoljica/>)

Na zvoniku crkve izvorno su se nalazila tri zvona od kojih je jedno rekvirirano, a na njemu se nalazio natpis: *PRINCIPE LAUREDANO ABBATE MARTIALE REHELLINI ANNO D(omi)NI MDCCLXIII (1763.)*.⁵² Danas su, dakle, očuvana dva zvona, od kojih veće datira s kraja 13. ili početka 14. stoljeća, a na drugom, manjem, je upisana godina MDXX (1520.).⁵³ Na

⁴⁹ Stipetić, Radovan: *Baška Nova i Jurandvor, Blago na putevima Jugoslavije, Enciklopedijsko-turistički vodič*, Jugoslavija-publik, Hrvatska/Beograd, 1983., str. 131. u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988., str. 70.

⁵⁰ Fučić, Branko: *Jurandvor*, Likovna enciklopedija Jugoslavije, sv. 1, A-J, Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1984., str. 713, u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988., str. 74.

⁵¹ Stipetić, Radovan: *Baška Nova i Jurandvor, Blago na putevima Jugoslavije, Enciklopedijsko-turistički vodič*, Jugoslavija-publik, Hrvatska/Beograd, 1983., str. 131. u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988., str. 70.

⁵² Viškanić, Damir: *Bašćanska zvona i njihovi ljevači*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000., str. 195.

⁵³ *Ibid.*, str. 196.

uglovima vijenca zvonika ugrađena je romanička kamena plastika koja sadrži simbole četiri reljefa s likovima evanđelista⁵⁴. Sprijeda lijevo se nalazi lav, desno čovjek, otraga lijevo ptica (orao), a desno vol.⁵⁵

Benediktinsku crkvu je stoljećima krasio oltarni drveni poliptih koji se pripisuje istaknutome venecijanskome slikaru Paolu Venezijanu iz prve polovine 14. stoljeća, a to se remek djelo, iz sigurnosnih razloga, isprva čuvalo u domu opata Svete Lucije, odnosno u Biskupskome domu u Krku⁵⁶, dok se danas čuva u muzejskoj zbirci crkve Svetoga Kvirina u gradu Krku i predstavlja vrlo dragocjenu umjetninu. Poliptih u svome središtu prikazuje lik svete Lucije s osam prikaza iz njezina života.

Zemljište je za gradnju crkve i samostana benediktincima darovao kralj (Dmitar) Zvonimir koji je vladao između 1075. i 1089. godine, dakle, kralj Zvonimir je po svemu sudeći bio poklonik benediktinaca glagoljaša. O porijeklu toga kralja danas se ne zna baš mnogo, ali se smatra da je mogao biti potomak Stjepana Suronje, rodonačelnika dinastije Svetoslavića.⁵⁷ U finalnoj fazi uređenja crkve, kada nastaje pregrada, Zvonimir više nije živ, dakle on je izjavu, odnosno darovnicu u to vrijeme izdao na pergameni kako je tada i bila praksa, a po smrti kralja redovnici, vjerojatno strepeći i od nove vlasti, zbog tadašnje burne situacije u hrvatskoj povijesti, odlučuju Zvonimirovu darovnicu ovjekovječiti tako da su dokaz o njezinom postojanju uklesali u kamenu. Godine 1102., nekoliko godina nakon Zvonimirove smrti, nema nasljednika pravoga rodoslovlja u hrvatskoj vladarskoj obitelji. Tada hrvatsko plemstvo priznaje mađarskoga kralja Kolomana Arpadovića kao svoga vladara (*personalna unija*), što je u velikoj mjeri utjecalo na određena daljnja povijesna zbivanja. Takve povijesne okolnosti su uvjetovale klesanje natpisa *Bašćanske ploče*. Benediktinci su očito bili svjesni te nepovoljne situacije koja je nastupila nakon Zvonimirove smrti pa odlučuju da u crkvi, na istaknutome mjestu gdje će se to najviše poštivati te u kamenu gdje će potrajati, zabilježe to da im je kralj darovao zemlju. Popisali su svjedoke pa i prijetnju kletve onome tko ne priznaje tu darovnicu

⁵⁴ Stipetić, Radovan: *Baška Nova i Jurandvor, Blago na putevima Jugoslavije, Enciklopedijsko-turistički vodič*, Jugoslavija-publik, Hrvatska/Beograd, 1983., str. 131. u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988., str. 70.

⁵⁵ Štefanić, Vjekoslav: *Opatija sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku*, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1937., str. 68.

⁵⁶ Velčić, Franjo: *Poliptih svete Lucije – likovni prikaz i njegovo značenje*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000., str. 123.

⁵⁷ Zvonimir. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 22. 7. 2022. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67581>>

kao važeću i tako su sebi osigurali poziciju i vlasništvo nad zemljom, što vidimo da su mudro odlučili.

U ovome natpisu je dokument koji, negdje s kraja 11. stoljeća, potvrđuje postojanje države Hrvatske. Kralja u srednjem vijeku kruni papa pa tako Zvonimira 1075. godine kruni papa Grgur VII.⁵⁸ Postoje izvorni povijesni zapisi koji potvrđuju da Hrvati žive u ovim krajevima te da imaju i svoju međunarodno priznatu državu.

Tekst *Bašćanske ploče* u kamen je uklesan glagoljicom, negdje oko 1100. godine, odnosno prema stručnoj procjeni, *Ploča* je mogla biti klesana i nešto kasnije jer posljednja brojka datacije nije sačuvana. Njezina približna datacija najčešće se određuje temeljem oblika glagoljice kojim je pisana, a već je poznato da je riječ o prijelaznome tipu.

Crkva ima s par stuba izdignuti prezbiterij podijeljen na redovnički kor i svetišni prostor.⁵⁹ Iza velikoga oltara nalazila se sakristija, a zvonik, kojega prizemlje služi kao atrij (s oblim svodom) kroz koji se ulazi u crkvu, prilično je bio nizak, a pretpostavlja se da je prije bio puno viši.⁶⁰ Crkveni pod je popločen neizglađenim kamenom, ostatcima svakojakih ploča, pragova i slično na kojima se može razabrati pokoji ornament ili pokoje glagoljsko ili latinično slovo, a ima i nekoliko čitavih nadgrobnih ploča.⁶¹ Pod se diže u tri razine: najniža je u brodu, za dvije stepenice viša u redovničkome koru, a najviša u apsidi, gdje je naprijed pomaknuti oltar služio za liturgiju, dok je uza zid polukružne apside postavljena zidna opatova klupa, a je kor bio odijeljen kamenom pregradom (septumom).⁶²

Kapela je dograđena kasnije u 15. stoljeću. To je gotička kapela Gospe Ružarice (Gospe od Svete krunice)⁶³, a crkva Svete Lucije časti se na glavnom oltaru koji datira s kraja 11.

⁵⁸ Ibid. (pristupljeno 22. 7. 2022.)

⁵⁹ Vežić, Pavuša: *Arhitektura crkve i pregrade kora Svete Lucije u Jurandvoru*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000., str. 165.

⁶⁰ Štefanić, Vjekoslav: *Opatija sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku*, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1937., str. 68.

⁶¹ Ibid., str. 69.

⁶² Fučić, Branko: *Jurandvor*, Likovna enciklopedija Jugoslavije, sv. 1, A-J, Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1984., str. 713, u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988., str. 74.

⁶³ Stipetić, Radovan: *Baška Nova i Jurandvor, Blago na putevima Jugoslavije, Enciklopedijsko-turistički vodič*, Jugoslavija-publik, Hrvatska/Beograd, 1983., str. 131. u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, str. 70.

stoljeća iz vremena benediktinaca. Kapela je dograđena kasnije kao zavjetna kapela jednoj obitelji, a crkva je korištena kao grobljanska kapela.

(Slika 4: Preuzeto: <https://www.info-krk.com>)

Kronološki tako određena crkva, tipološki se uklapa u brojne srodne benediktinske građevine kasnoga romaničkoga razdoblja u Dalmaciji.⁶⁴

Benediktinski red se gasi krajem 15. stoljeća kada broj redovnika počinje znatno opadati, poglavito zbog toga što više nije bilo mladih kandidata za ređenje.⁶⁵ Redovnički samostan će polako, nenastanjen, kasnije kroz stojeća propadati, ali narod će i dalje koristiti crkvu i održavati je za buduće naraštaje.

Kroz stoljeća kasnije, kada benediktinaca više nema, u 17. stoljeću, u skladu s novom praksom u zapadnoj rimokatoličkoj crkvi, dolazi do uklanjanja oltarnih pregrada i ostalih elemenata cjelokupne konstrukcije koji se demontiraju i u 17. stoljeću uklanjaju kao višak. Ti elementi i oltarne pregrade se uklanjaju i odlažu vjerojatno negdje u neposrednoj blizini crkve i bivaju zaboravljeni na neko vrijeme. Pretpostavlja se da je u to vrijeme prilikom demontaže i prenošenja razbijen drugi dio ploče (pluteja) koji danas nije poznat i sada se u crkvi rekonstruira položaj te *Ploče* kako je u srednjem vijeku bila namještena, odnosno rekonstruiraju se dvije kamene ploče, ali samo kao naznaka da je druga ploča postojala.

Kao jedna od zanimljivosti bi se pritom mogla spomenuti i činjenica zbog čega je *Bašćanska ploča* na pojedinim mjestima uništena. „Misli se da je *Ploča* nakon demontiranja neko vrijeme stajala pred crkvom i da su na njoj pastiri palili vatru, dok s druge strane pak

⁶⁴ Vežić, Pavuša: *Arhitektura crkve i pregrade kora Svete Lucije u Jurandvoru*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000., str. 165.

⁶⁵ Štefanić, Vjekoslav: *Opatije sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku*, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1937., str. 3.

lokalni mještani pričaju da su u prijašnja vremena članovi bratovštine (Svetoga Duha), običavali čuvati mrtvaca u crkvi Svete Lucije pa je stoga vjerojatno da su baš oni u zimskim noćima palili vatru na *Ploči*, nalazila se ona pred crkvom ili čak, moguće, i u samoj crkvi.⁶⁶

Godine 1851. Petar Dorčić, budući župnik crkve Svete Lucije u Jurandvoru (1829. – 1887.) pokraj Baške na otoku Krku, na podu je pronašao kamenu ploču⁶⁷ velikih dimenzija na kojoj su bila uklesana glagoljska slova.

„Kakva je to najveća kamena ploča koja je ugrađena u pod, opsegom čak od oko jedan prema dva metra? A na sebi ima uklesane prepoznatljive vitice vinove loze i mnoštvo crtica rastavljenih i sastavljenih u različite oblike. Presudan je bio, zapravo, onaj trenutak u crkvi ili poslije, kada mu je pred oči iskrsla ploča i kad je očito taj visoko kulturni student teologije i budući bascanski (bašćanski) župnik pomislio na to da bi vrijedno bilo o tome kamenu obavijestiti nekoga obrazovanijega od sebe pa se obratio – ni više, ni manje nego *ocu moderne hrvatske historiografije* Ivanu Kukuljeviću Sakcinskome. (1816. – 1889.).“⁶⁸

Ubrzo je tekst *Ploče* privukao brojne znanstvenike. Ivan Kukuljević Sakcinski prvi počinje proučavati *Ploču* i već tada shvaća da se na njoj nalazi vrlo stari i važni natpis koji će pospješiti boljem razumijevanju daleke hrvatske povijesti, razvoja glagoljskoga pisma, jezika i kulture te biva oduševljen njezinom imponantnom veličinom. Sadržaj *Ploče* najprije je djelomično pročitao 1865., a u cijelosti deset godina kasnije, no to čitanje nije končano jer i danas postoje sporni dijelovi te više različitih modela njezina čitanja, kao što je već i bilo spomenuto. Na nagovor Račkoga, biskup Ivan Vitezić dao je podignuti *Ploču* s poda i smjestiti je na dva kamena zuba u kapeli iste crkve, što je olakšalo njezino daljnje proučavanje.⁶⁹

Do otkrića *Bašćanske ploče* u 19. stoljeću povjesničari nisu bili sigurni je li Krk bio u sastavu hrvatskoga kraljevstva jer je kasnije Venecija zavládala otokom i često su se gubile teritoriji na moru zbog raznih bitaka. Ovo je nepobitan dokaz da je Krk bio dio hrvatskoga

⁶⁶ Štefanić, Vjekoslav: *Opatija sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku*, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1937., str. 69. – 70.

⁶⁷ Štefanić, Vjekoslav: *Bašćanska ploča*, Enciklopedija Jugoslavije, sv. 1, A-Bork, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb, 1955., str. 384. – 387., u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988., str. 31.

⁶⁸ Strčić Petar: *Istraživanja i proučavanja Bašćanske ploče*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000., str. 23.

⁶⁹ Štefanić, Vjekoslav/Hamm, Josip/Fučić, Branko: *Bašćanska ploča*, Enciklopedija Jugoslavije, sv. 1, A-Biz, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1980., str. 519. – 522., u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988., str. 66.

kraljevstva kroz vrijeme Zvonimirove vladavine, ali vjerojatno i prije.⁷⁰ Kamena struktura i zidovi crkve doista potječu iz toga vremena i cijeli sastavni prostor također.

4. 1. Benediktinci u hrvatskim krajevima i njihov doprinos razvoju pismenosti

Benediktinski red pripada jednima od najstarijih katoličkih monaških redova. Javlja se u 6. stoljeću kada ih utemeljuje sveti Benedikt Nursijski. Benediktinci su se ubrzo raširili diljem Europe pa tako i u Hrvatskom. „Posebnost njihova života leži u njihovoj visokoj učenosti, pismenosti i sklonosti ka medicini i sakralnoj literaturi, odnosno benediktinci su bili *rasadnici i središta duhovnog i čudorednog života*.“⁷¹ Zbog takva njihova iznimnoga doprinosa, papa Pavao VI. svetoga je Benedikta proglasio zaštitnikom Zapadne Europe. U skladu s time, geslo benediktinskog reda je *ora et labora* (moli i radi), što je usko vezano uz njihov način samostanskoga života.

Uz pojavu benediktinaca također vežemo i pojavu *skriptorija* koji nam danas uvelike pomažu steći uvid u one tekstove za koje danas vjerojatno ne bi niti znali da su ikada postojali.

„Benediktinci pišu svima trima pismima, najčešće latinicom, ali i glagoljicom i ćirilicom pa su stoga svojom *tropismenošću* dali poseban pečat hrvatskoj kulturi.“⁷² Pritom ne smijemo zaboraviti da je ovdje vrlo važnu ulogu odigrao papa Inocent IV. koji je 1252. godine, na molbu benediktinaca koji su boravili u samostanu *Svetoga Nikole* u Omišlju na otoku Krku, dopustio uporabu glagoljskoga pisma umjesto latiničnoga te uporabu latinskoga i hrvatskoga jezika u crkvi unutar liturgije, to jest da „umjesto latinskoga jezika mogu slobodno *glagoljati*.“⁷³ Ta je molba znatno utjecala na tijek naše crkvene i kulturne povijesti jer je time zapečaćeno slavensko bogoslužje u zapadnoj, latinskoj crkvi.⁷⁴

⁷⁰ Štefanić, Vjekoslav: *Bašćanska ploča*, Hrvatska enciklopedija, sv. II., Anton.-Boito, Naklada hrvatskoga bibliografskog zavoda, Zagreb, 1941., str. 274. – 276., u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988., str. 26.

⁷¹ <https://hrcak.srce.hr/file/118410>: Poljanec, Martina/Kušтовиć, Tanja: *Višepismenost i višejezičnost hrvatskoga u prošlosti: benediktinci i Pravilo sv. Benedikta iz 14. stoljeća*, str. 2.

⁷² *Ibid.*, str. 1.

⁷³ Fučić, Branko: *Terra Incognita*, II. izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998., str. 153.

⁷⁴ <https://hrcak.srce.hr/file/118410>: Poljanec, Martina/Kušтовиć, Tanja: *Višepismenost i višejezičnost hrvatskoga u prošlosti: benediktinci i Pravilo sv. Benedikta iz 14. stoljeća*, str. 3.

Benediktinci ubrzo postaju nositelji srednjovjekovne kulture. Oni su prije svega držali do obrazovanja muške djece koju su učili čitati i pisati.⁷⁵ Osnivali su i skriptorije gdje su prepisivali tekstove te su potpomagali radu tiskara.⁷⁶ Zbog toga bi se dalo zaključiti da je rad benediktinaca na poticanju pismenosti zasigurno bio najvažniji.

Benediktinci su iznjedrili brojne glagoljske spomenike, a neki od najvažnijih bi bili: *natpis kneza Trpimira, Povaljska listina, Bašćanska ploča i Regula svetog Benedikta*.

„Dolaskom benediktinaca u naše krajeve počinje integracija Hrvata u svijet zapadnoeuropske knjige.“⁷⁷ Ne može se sa sigurnošću povijesno točno utvrditi kada su benediktinci nastanili naša područja, ali je opat Martin, u ime pape Ivana IV. (640. – 642.) mogao uspostaviti početne veze s Hrvatima na području Istre i Dalmacije te da je, isto tako, vjerojatno pripadao benediktinskome redu.⁷⁸

Početak 9. stoljeća Hrvatska potpada pod franačku vlast pa tako odande počinju pristizati nasljedovatelji benediktinskog pravila. Vjerojatno su i utemeljili jedne od prvih zapadnjačke samostane na hrvatskome tlu.⁷⁹ Pritom bi se mogao spomenuti i samostan u Rižinicama koji se nalazi između Klisa i Solina, a smatra se najstarijim povijesno utvrđenim hrvatskim samostanom. Od tada pa sve do 14. stoljeća podignuto je više od stotinu hrvatskih srednjovjekovnih benediktinskih samostana.

Nakon Zvonimirove smrti (nakon 1089. godine) pa sve do dolaska mađarske vlasti (1102.), u Hrvatskoj je bilo burno doba. Zbog toga se mnogo samostana našlo u kriznoj situaciji zbog koje su ubrzo i propali. Tijekom 13. i 14. stoljeća u cijeloj Europi počinje postupno opadati broj samostana pa refleksno ubrzo takva situacija nastupa i u Hrvatskoj. S vremenom, *benediktinsko pravilo* počinje slabjeti. Takvoj nepovoljnoj situaciji pogodovalo je nekoliko utjecaja: život monaha se počeo udaljavati od izvornoga ideala, negativan ekonomski, društveni, politički i religijski utjecaji, brojni oružani sukobi te izrazito poticanje nasilja i pljačkanja samostana.⁸⁰ Narodom su kružile priče da su samostanski redovnici i redovnice bili zaraženi kugom koja je harala u to doba.

⁷⁵ Ibid., str. 3.

⁷⁶ Ibid., str. 3.

⁷⁷ Ibid., str. 2.

⁷⁸ Šanjek, Franjo: *Crkva i kršćanstvo u Hrvata 1, Srednji vijek, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988.*, str. 68.

⁷⁹ <https://hrcak.srce.hr/file/118410>: Poljanec, Martina/Kušćević, Tanja: *Višepismenost i višejezičnost hrvatskoga u prošlosti: benediktinci i Pravilo sv. Benedikta iz 14. stoljeća*, str. 2.

⁸⁰ Ibid., str. 3.

„Prvi pisani zapisi o hrvatskim *benediktincima-glagoljašima* pojavljuju se tek u 13. stoljeću, ali iz rimskih i latinskih papinskih dokumenata saznajemo da su *redovnici-glagoljaši* postojali već početkom 10. stoljeća u biskupijama na dalmatinskome području.“⁸¹

Benediktinci su boravili i u drugim samostanima na otoku Krku, a neki od njih su sljedeći: Sveti Nikola u Omišlju, Sveta Marija na Košljunu i Sveti Mihovio na Krku.⁸² *Bašćanska ploča* epigrafski je spomenik koji je izravno vezan uz benediktince.

Tematika književnosti pretežito je bila namijenjena liturgijskim potrebama i osobnim potrebama redovnika.⁸³ Takvoj su književnosti zasigurno u velikoj mjeri pridonijeli benediktinci, no ne možemo znati koji te u kolikoj mjeri jer je njihov rad ostao anonimn.

5. FORMALNA OBILJEŽJA BAŠĆANSKE PLOČE

Bašćanska ploča, kako je već više puta bilo naznačeno, datira približno u 1100. godinu. Dimenzije *Ploče* utvrđene su pukim mjerenjem pomoću metra, što nam pokazuje da je *Ploča* bila dužine 199 cm, visine 99,5 cm i debljine 9 cm, a na njoj se nalazi 13 redova s 400 slova i 100 riječi isklesanih glagoljicom prijelaznoga tipa. Pismo na *Bašćanskoj ploči* vrlo je stari tip glagoljice koja je u osnovi bila obla, tek su joj neki oblici postajali uglati, i to dijelom, zbog toga što je klesana u kamen, a ne pisana na pergameni ili na papiru.⁸⁴ Slova su približno jednake veličine, no ima i malih odstupanja, ovisno o pojedinim dijelovima teksta (naznaka da cjeloviti tekst *Ploče* nije nastao u isto vrijeme). Radi se o izmjeni jednolinijskoga sustava pisanja dvolinijskim sustavom (što se najbolje može primijetiti na primjeru slova *p*, ali i na još nekim drugim slovima), a „ako se o nekoj zajedničkoj liniji može govoriti, ona ide po sredini slova gdje odvaja gornje distinktivne dijelove od donjih“.⁸⁵ Vrsta korištenoga kamena bio je bijeli vapnenac.

⁸¹ Ibid., str. 3.

⁸² Štefanić, Vjekoslav: *Opatije sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku*, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1937., str. 12.

⁸³ <https://hrcak.srce.hr/file/118410>: Poljanec, Martina/Kuštović, Tanja: *Višepismenost i višejezičnost hrvatskoga u prošlosti: benediktinci i Pravilo sv. Benedikta iz 14. stoljeća*, str. 4.

⁸⁴ Štefanić, Vjekoslav/Hamm, Josip/Fučić, Branko: *Bašćanska ploča*, Enciklopedija Jugoslavije, sv. 1, A-Biz, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1980., str. 519. – 522., u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988., str. 67. – 68.

⁸⁵ Ibid., str. 68.

„Ploča je izvorno, kao lijev plutej oltarne pregrade (septuma), stajala u crkvi Svete Lucije u Jurandvoru, a kasnije je postavljena na pod, kao nadgrobna ploča, gdje je na nju prvi puta 1851. godine, kao na zanimljiv filološki spomenik, upozorio tadašnji bogoslov Petar Dorčić.“⁸⁶

Oltarna je pregrada kameni namještaj u srednjovjekovnoj crkvi koji se sastoji se od kamenih ploča. Postojale su, navodno, dvije kamene ploče kao pregrada koje su u ono vrijeme predstavljale obavezni element crkvenoga interijera koji je određivao podjelu crkvenoga prostora između naroda, odnosno vjernika laika i svećenstva u zoni iza pregrade.

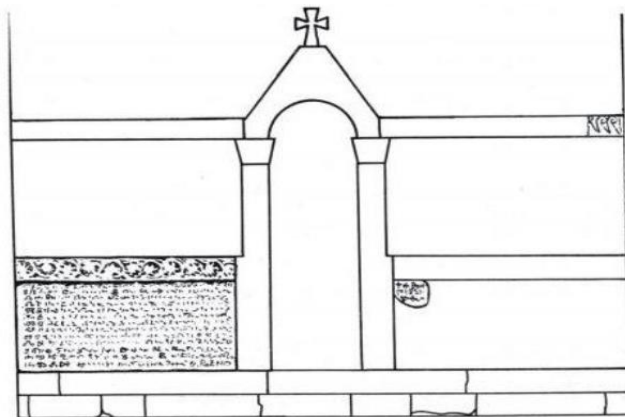
Nikada kasnije nije nađena cjelovita veća, u kamenu glagoljicom uklesana, ploča od ove (*Senjska ploča*⁸⁷ je zapravo bila većih dimenzija, ali nije sačuvana u cijelosti). Mnogo je stotina natpisa opisano i otkriveno, ali su kraći jer je bilo teško klesati u kamenu. Često se mogu primijetiti u kamenu uklesani natpisi, ali su to najčešće kratki natpisi od najviše nekoliko riječi. U njima se bilježilo kada je nešto građeno, godina i nekoliko riječi ili nadgrobni natpisi, ploče ili slično.

(Slika 5: preuzeto: Staroslavenski institut: <https://stin.hr/glagoljica/>)

⁸⁶ Žagar, Mateo: *Kako je tkan jezik Bašćanske ploče*, Hrvatsko filološko društvo, znanstvena biblioteka/Povijesno društvo otoka Krka, Krčki zbornik/Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 13.

⁸⁷ „*Senjska je ploča* bila duga najmanje 165 centimetara, i to mjereći samo duljinu teksta invokacije. Prvi redak mogao je biti i dulji jer se u njemu nakon invokacije mogao nastavljati početak teksta naracije. Bordura na *Senjskoj ploči* istih je dimenzija kao i ona na Bašćanskoj ploči. Na *Senjskoj ploči* iznad teksta invokacije ima devet vijuga, a pretpostavlja se da ih je ona u svojem izvornom stanju imala jedanaest.“ (prema: <https://hrcak.srce.hr/137616>: Fučić, Branko: *Senjska ploča*, str. 3. – 4.)

(Slika 6: preuzeto: Fučić, Branko: *Najstariji hrvatski glagoljski natpisi*, *Slovo: časopis Staroslavenskog instituta*, br. 21, Staroslavenski institut, Zagreb, rujan 1971., str. 227-254., str. 241.)

5. 1. Tekst⁸⁸

1. A[ZЪ] [VЪ IME O]TCA I S(I)NA [I S]V(E)TAGO DUHA AZЪ
2. OPAT[Ъ] DRЪŽINA PISAHЪ SE O LEDI[N]Ê JUŽE
3. DA ZЪVЪNIMIRЪ KRALЪ HRЪVATЪSKЪY [VЪ]
4. DNI SVOĚ VЪ SVETUJU LUCIJU I SVÊ[DO]-
5. MI ŽUPANЪ DESIMRA KRЪ[BA]VÊ MRA[TIN]Ъ VЪ L(I)-
6. CÊ PRVЪNEBŹA [S]Ъ POSL[Ъ] VIN[(O)DO]LÊ [ÊK(O)]VЪ V O
7. TOCÊ DA IŽE TO POREČE KLЪNI I BO(G) I BĪ AP(OSTO)LA I G E-
8. VAN(ĴE)LISTI I S(VE)TAÊ LUCIÊ AM(E)NЪ DA IŽE SDÊ ŽIVE-
9. TЪ MOLI ZA NE BOGA AZЪ OPATЪ DBROVITЪ ZЪ-
10. DANЪ CRÊKЪVЪ SIJU I SVOEJU BRATIJU S DEV-
11. ETIJU VЪ DNI KЪNEZA KOSЪMЪTA OBLAD-
12. AJUĈAGO] VЪSU KЪRAINU I BÊŠE VЪ TЪ DNI M-

⁸⁸ Transliteracija s izvornim rasporedom redaka. u uglatim su zagradama obilježeni rekonstruirani dijelovi, a u oblim zagradama su razriješene kartice. (prema: Žagar, Mateo: *Kako je tkan jezik Bašćanske ploče*, Znanstvena biblioteka hrvatskoga filološkog društva/Krčki zbornik povijesnog društva otoka Krka, Zagreb, 1997., str. 7.)

13. IKULA VĚ OTOČĚCI [SĚ S]VETUJU LUCIJU VĚ EDINO

5. 1. 1. Prijevod teksta na suvremeni hrvatski jezik⁸⁹

„Ja, u ime Oca i Sina i Svetoga Duha, ja opat Držiha pisah ovo o ledini koju dade Zvonimir, kralj hrvatski, u svoje dane svetoj Luciji, i svjedoci: Desimra, župan Krbave, Mratin u Lici, Prbineža, poslanik u Vinodolu, Jakov na otoku. Da tko to poreče, neka ga prokune Bog i dvanaest apostola i četiri evanđelista i sveta Lucija, amen. Da tko ondje živi, moli za njih Boga. Ja, opat Dobrovit, zidah crkvu ovu sa svoje braće devetero u dane kneza Kosmata koji vladaše svom Krajinom. I bješe u te dane Mikula u Otočcu sa svetom Lucijom zajedno.“

5. 1. 2. Struktura teksta i sadržaj

Kada su istraživači *Bašćanske ploče* detaljnije proučili njezin tekst, mogli su zamijetiti njegovu šesterodijelnu strukturu:

1. invokacija
2. zapis opata Držihe
3. formula minacije
4. obveza da se moli za darovatelja
5. zapis opata Dobrovita
6. zapis o zajedništvu Mikule v Otočcu i Svete Lucije.⁹⁰

Takav kompozicijski slijed mogao bi se obuhvatiti u dva tijeka naracije:

1. govori o kraljevu darivanju jurandvorske ledine
2. izvješćuje o gradnji opatije Svete Lucije u vrijeme kneza Kosmata.⁹¹

⁸⁹ Fučić, Branko: *Glagoljski natpisi*, djela JAZU, knjiga 57, JAZU, Zagreb, 1982., str. 50.

⁹⁰ Žagar, Mateo: *Kako je tkan jezik Bašćanske ploče*, Hrvatsko filološko društvo, znanstvena biblioteka/Povijesno društvo otoka Krka, Krčki zbornik/Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 51. – 70.

⁹¹ Frangeš, Ivo: *Ploča nad vratima književnog početka*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36., Rijeka/Baška), 2000., str. 32.

Tekst se, dakle, odnosi na darovnicu kralja Zvonimira koji je u vrijeme svoga vladanja darovao zemlju (ledinu) ovdje nastanjenim benediktincima, kao zemlju iz koje će oni imati prihode, na kojoj će živjeti i na kojoj će se ta zajednica u kasnijim stoljećima međusobno pomagati da i dalje opstane u tome kraju, a benediktinci su o tome, sagrađivši crkvu, odlučili uklesati natpis u kamenu svoje crkve, na vidljivome mjestu, kao važan trenutak za njihovu zajednicu.

Tu činjenicu da su od kralja dobili zemlju bilježe na ploči u pregradi gdje se još spominju i svjedoci koji su svjedočili kada je kralj darivao zemlju. Bila su to četiri dostojanstvenika u društvu. Oni se imenom navode, ali i uz njihovu funkciju se navodi i kraj iz kojega dolaze pa su tako svjedoci bili: *župan Desimira iz Krbave, Mratin u Lici, Pribineža kraljev poslanik u Vinodolu i Jakov, četvrti svjedok s otoka* (ili možda Otočca, no oko toga se vode polemike). S obzirom na to da se njihova imena nalaze na dijelu *Ploče* koji je bio najviše oštećen, o njihovim se imenima u literaturi također vode brojne rasprave.

Da bi osigurali vlasništvo nad tom zemljom i u vrijeme kada kralj više nije na vlasti, oni se ovim natpisom osiguravaju, potpisuju svjedoke, ali i upućuju kletvu onome tko bi osporavao njihovo vlasništvo nad tom zemljom, odnosno poricao tu darovnicu pa kaže da tko to poreče (ospori), njega proklinju Bogom, apostolima, evanđelistima i svetom Lucijom, a tko ovdje živi, neka moli Boga za njih (misleći na redovnike). To je izjava za koju se zna da je sastavljena u svjedočanstvu opata imenom *Držiha*, no ne može se sa sigurnošću zaključiti tko ju je napisao.

Iz posljednja četiri retka saznajemo tko je i kada napravio crkvu. Nastavak se čita ponovno kao izjava u 1. licu, ali ovoga puta opata imenom *Dobrovit* koji govori da je sa svoje devetero redovničke braće sagrađio ovu crkvu u dane kada je knez Kosmat vladao u ovome kraju i spominje vjerojatno redovnike (*Mikula v Otočci*) koji su s ovom zajednicom svetolucijskih benediktinaca nastanjeni na tome mjestu u jedinstvu (zajedništvu) u vrijeme izgradnje crkve.

5. 1. 3. Poteškoće oko čitanja prijepisa (transliteracije)⁹²

Jedan od najvažnijih pokazatelja datacije *Ploče* je oblik uklesanih glagoljičkih slova, odnosno vidljivo je da je korišten prijelazni oblik glagoljice – s oble na uglatu.⁹³ „Najveći dio napora usmjeren je na rekonstruiranje nečitljivih mjesta, a nimalo zanemariv čitljivi dio samo je iznimno potakao na jezičnu analizu.“⁹⁴

Ako promatramo *Bašćansku ploču* na razini ortografije, od njezinih najznačajnijih obilježja potrebno je istaknuti sljedeće: linijski ustroj teksta, primjena ligatura, kontrakcijski i suspenzijski tipovi kraćenja riječi, razlikovanje majuskulnih od minuskulnih slova, punktacija, primjena načela *scriptura continua*, uporaba više različitih slova prema jednome pretpostavljenome fonemu i elementi međupismenoga posuđivanja.⁹⁵

U transliteraciji se nisu mogle reproducirati sve paleografske osobine originala. U tekstu se nalaze kratice i mnogo mjesta koja se teško mogu iščitati, što nas dovodi do toga da je gotovo nemoguće iznijeti prave (konačne) rezultate. Istraživačima su najviše poteškoća zadali 4., 5. i 6., a u nešto manjoj mjeri 1. i 7. redak.

Uporaba latiničkih slova *M, I, N, O, T* koja se miješaju zajedno s glagoljskim slovima, pretežito u drugome dijelu *Ploče*, tjeraju nas pomisliti na to je li možda drugi dio teksta produkt nekoga drugoga autora ili je čak sama *Ploča* nastala nešto kasnije nego što se misli.⁹⁶

Tekst *Bašćanske ploče* započinje invokacijom, odnosno zazivanjem Božje milosti/pomoći (*U ime Oca i Sina i Svetoga Duha*). Nakon invokacije mogla bi uslijediti

⁹² Podatci koji nisu označeni izvorima preuzeti su iz sljedećih članaka: Štefanić, Vjekoslav: *Bašćanska ploča*, Hrvatska enciklopedija, sv. II., Anton.-Boito, Naklada hrvatskoga bibliografskog zavoda, Zagreb, 1941., str. 274. – 276., u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988., str. 25. – 26.; Štefanić, Vjekoslav/Hamm, Josip/Fučić, Branko: *Bašćanska ploča*, Enciklopedija Jugoslavije, sv. 1, A-Biz, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1980., str. 519. – 522., u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988., str. 65. – 68.

⁹³ Možemo zamisliti kako je u to doba, koristeći se alatima poput dljeteta i čekića bilo vrlo teško urezivati slova u kamene površine, a pritom se moralo pripaziti da ona budu čitljiva i uredna, što je bilo znatno lakše postići koristeći se uglatim tipom gdje su rubovi slova bili klesani ravnim linijama, za razliku od oblog tipa glagoljice gdje su rubovi slova bili zaobljeni.

⁹⁴ <https://hrcak.srce.hr/file/195848>: Damjanović, Stjepan: *Jezik Bašćanske ploče*, str. 1.

⁹⁵ Žagar, Mateo: *Ortografija natpisa Bašćanske ploče*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000., str. 211.

⁹⁶ Štefanić, Vjekoslav: *Opatije sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku*, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1937., str. 6.

datacija, no glagoljsko pismo nema posebnih znakova kojima bi se bilježili brojevi. Stoga su njezini čitači, s obzirom na to da je početak prvoga retka ploče djelomično uništen (ali i još neki redci) rekonstruirali pojedina glagoljska slova kako bi otkrili njihovo značenje.⁹⁷

Iza križa (+) su nerazumljiva slova *č* i *r*. To je jedno od najtežih mjesta za odgonetavanje. Ispred invokacije mogla su se naći još tri ili četiri slova koja su također prilično nečitka. Crnčić ta slova najprije čita kao *arъ*; Kukuljević kao *a. r. g.* ili *a. r. z.* (i to tako da je pokušavao iščitati datum *1104* ili *1107*); Rački je to pročitao kao *+čr* (što bi značilo *+1100*). Čitanju Račkoga nitko se nije znatnije protivio do Strohala koji je to pak čitao kao *čri* (čitalo bi se kao *1120*). U novije doba Hamm se založio za čitanje *+čn*, a možda i *ž* (što bi značilo da prvi dio natpisa datira *+1077*, dok bi ostali dijelovi, prema njemu, bili mlađe datacije). Ako se općenito prihvaćeno čitanje Račkoga može doista ozbiljno staviti u sumnju, još se iz više razloga može odbaciti Hammovo datiranje i možda čitati *azъ* bez datuma. Iz konteksta riječi *vъ dni svoę* može se razabrati da je *Ploča* klesana za vrijeme Zvonimirova života, a riječ *azъ* mogla je pogreškom doći ispred invokacije umjesto nje.

Na kraju 4. retka Rački čita *isъš(edъ)*, a Crnčić *isve(dokъ)*, što je bilo općenito prihvaćeno. Hamm želi čitati *isie(rma)*, to jest *i s(vetago) Ie(ronima)*. U stvari, sigurna su samo slova *is* i možda *v*, a baš od te izgubljene riječi zavisi koje značenje bi trebalo dati slovima na početku 5. retka.

Imena svjedoka velikodostojnika u 5. i 6. retku također su sporna. Ime krbavskoga župana Crnčić je isprva čitao *desi(k)ra*, ali se nije usprotivio čitanju Račkoga *desi(l)ra*. Kukuljević je čitao *Desimir*, Strohal *Desida*, Štefanić *Desi(.)ra* i Hamm *Desimra*. Kraj 5. reda Crnčić je prvi put čitao *mr...ъc...*, a zatim je prihvatio čitanje Račkoga (*žu*)*panъ vъlu*, što se onda spojilo s početkom 6. retka: *čęprъnebga* (to jest *župan' v' Lucę Prb'nebga*). Na mjestu Račkoga *županъ vъ*, Štefanić je isprva čitao *mr...ъ(vъ)*, a s obzirom na to da je Hamm postavio konjekturu *mra(tin)ъvъ*, bit će još bolje s Crnčićem umjesto *v* uzeti *c* i pročitati *mrat(in)ъcъ*. Što se tiče imena *prbъnebga* (koje je osim slova *g* jasno uklesano), Hamm ga je rastavio na *prbъ* i *nebg*, i to je uzeo kao kratice za *prezbiter* i *nebog*. Takvo kraćenje bez titla bilo bi vrlo neobično pa je za sad bolje ostati kod mišljenja da je to možda iskrivljeno tradirano ime *Pribineg* ili *Pribaneg*, a možda ga treba kombinirati i s čitanjem *prbъnebža*.

⁹⁷ <https://hrcak.srce.hr/file/313476>: Galović, Tomislav: *Milan Moguš i Bašćanska ploča*, str. 4.

Nastavak 6. retka također je problematičan. Crnčić je najprije čitao: *·̣posl(·̣) vin(ě).(l)ě.. vavo*, što se nadovezuje na *tocě* u 7. retku. U 7. retku je prihvaćeno čitanje 12 apostola (u Hrvatskoj enciklopediji, Zagreb 1941. se predlagalo čitanje *Blažena roditeljnica*).

Rački dalje u čita: *(s)·̣ posl(a) vi(tos)·̣[l]·̣(ěa)vavo*, što je primio i Crnčić, a Jagić je to ispravio u *Vitoslěva*. Štefanić isprva čita: *(s)·̣ posl(a) vi (n..)le(.)vav[o]*, a kako je Hamm to korigirao u: *az·̣ posl·̣ vin.. lev·̣vo*, nameće se još bolje čitanje: *(.)·̣ posl·̣ vin(o)dlě [ěk]v·̣ vo*. Tako se dobiva funkcija *Prb·̣nebga* (*Prb·̣nebža* ili *Pribinega*) kao posla izaslanika u Vinodolu, i možda kao ime *Jak(o)v·̣ v-otocě* (taj redak Rački niti ne može do kraja pročitati). Za njega se ne kaže kakva bi mu mogla biti titula.

U 10. retku Rački i Crnčić zatim čitaju *i svojeju bratiju s·̣ devetiju*, dok Strohal čita *s·̣ svojeju bratiju, s·̣ devetiju*, zbog toga što Strohal naglašava da se ispred riječi *svojeju* jasno vidi poluglas *·̣*.⁹⁸

Druga nejasna mjesta nisu toliko važna za datiranje i značenje natpisa, mada se o jednom i drugom *opatu Sv. Lucije* i o *lučkom Martinu* ili *Mraticu* ne nalazi gotovo nikakvih informacija jer se ne spominju u drugim listinama, natpisima ili historijskim dokumentima. Tako je i s *Mikulom v·̣ otoč·̣ci* za kojega neki misle da je riječ o samostanu i crkvi Svetoga Nikole u Otočcu u Lici, ali to nije sigurno. Jedna od mogućnosti je također i ta da *Mikula* (*Nikola*) ne mora nužno označavati samostan nego to može biti i obična crkva, s obzirom na to da su samostani obično imali više takvih crkvi, a na otoku je nekada bilo mnoštvo crkvice koje su bile posvećene tome svecu.⁹⁹ Prije svega *v·̣ otoč·̣ci* bi moglo značiti i na otočiću, a ne samo u Otočcu.¹⁰⁰ Pritom se treba spomenuti da tekst *Ploče* potvrđuje političku vezu otoka Krka s

⁹⁸ <https://glagoljica.hr/>: Strohal, Rudolf: *Glagoljski natpis u crkvi Svete Lucije kod Baške na otoku Krku*, Impresum, Zagreb, 1912., str. 4. (preuzeto: 18. 8. 2022.)

⁹⁹ Štefanić, Vjekoslav: *Opatije sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku*, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1937., str. 11.

¹⁰⁰ „Najveći saveznici papinstva u reformi 11. stoljeća bili su benediktinci. Njih je hrvatski kralj Zvonimir već imao u opatiji Svetog Nikole u Otočcu. Toj opatiji je Zvonimir darovao jednu ledinu nedaleko Baške (u Jurandvoru), a otočki opat Dobrovit sa svoje devetero braće sagrađio na toj ledini crkvu te potom i samostan. U vrijeme gradnje crkve razumljivo je da su samostan Svetog Nikole u Otočcu i crkva Svete Lucije bili jedinstvena cjelina. Samostan Svete Lucije se nakon nekog vremena osamostalio i dobio je svoga samostalnog opata Držihu koji je na dvije ploče dao zapisati činjenice o tome kako je nastala njegova opatija.“ (prema: Bogović, Mile: *Otočac Baščanske ploče*, u: *900 godina Baščanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000., str. 238. – 239.)

hrvatskim kopnenim župama, a u crkvenome pogledu, krčka biskupija se također širila po Vinodolskoj, Modruškoj, Senjskoj i Gatskoj župi najmanje do 1116. godine.¹⁰¹

5. 1. 4. Kojim jezikom je pisana *Bašćanska ploča*?¹⁰²

„Istraženost fonetsko-fonološke razine je, moglo bi se reći, solidna, dok je na drugim jezičnim razinama istraženost znatno slabija, ali se u zadnjem desetljeću bitno popravila, posebice u sintaksi i leksikologiji.“¹⁰³

„Uz malobrojne istraživače i teškoće prilikom istraživanja, nije lako razvrstavati elemente genetski srodnih sustava pa stoga i danas imamo situaciju da se odgovori na pitanje kojim je jezikom pisan, možda najslavniji hrvatski tekst, *Bašćanska ploča*, toliko međusobno razlikuju.“¹⁰⁴ „Uistinu obimna literatura o *Bašćanskoj ploči* ne dotiče se toliko često jezika kamene kraljevske darovnice, ali najčešće samo kako bi konstatirala da je *Ploča* pisana hrvatskim jezikom i da je ona najstariji spomenik našega jezika.“¹⁰⁵

Na *Ploči* se, dakle, nalaze hrvatskokrkvenoslavenski i čakavski jezični elementi. S jedne strane se govori o jedinstvenosti cjelokupnoga jezika *Ploče* (Hamm, Moguš), dok se s druge strane pokušavaju izdvojiti neke njezine pojedinosti, ali ne osobito često.¹⁰⁶ Onih najznačajnijih ćemo se dotaknuti u nastavku.

O tome kako je u literaturi određen jezik kojim je pisana *Bašćanska ploča*, autori različito pristupaju u starijoj i suvremenijoj literaturi te će se na temelju toga popisati i objasniti koji su od argumenata utemeljeni, a koji, ne, odnosno za koje se danas smatra da su prevagnuli.

¹⁰¹ Štefanić, Vjekoslav: *Opatije sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku*, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1937., str. 8.

¹⁰² Podatci koji nisu označeni izvorima preuzeti su iz sljedećih članaka: <https://hrcak.srce.hr/file/195848>: Damjanović, Stjepan: *Jezik Bašćanske ploče*, str. 1. – 6.; Kapetanović, Amir: *Reflections of Church Slavonic – Croatian diglossia on the Baška tablet: a new contribution concerning its language and linguistic layers*, str. 24. – 31.

¹⁰³ Damjanović, Stjepan: *Jezik hrvatskih glagoljaša*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str. 16. – 17.

¹⁰⁴ Ibid. str. 17.

¹⁰⁵ Damjanović, Stjepan: *Rezultati i perspektive istraživanja jezika Bašćanske ploče*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36., Rijeka/Baška, 2000., str. 57.

¹⁰⁶ <https://hrcak.srce.hr/file/195848>: Damjanović, Stjepan: *Jezik Bašćanske ploče*, str. 3.

Jedni od autora bili su mišljenja da je riječ o staroslavenskome tekstu u kojem su primjetne neke izdvojene hrvatske jezične posebnosti¹⁰⁷, a drugi su pak razmatrali pitanje „staroslavenskoga teksta s naslojavanjem osobitosti knjiškoga crkvenoslavenskoga jezika“.¹⁰⁸

Stjepan Ivšić je u *Omladini* br. 4 iz 1940. godine izjavio da je „*Bašćanska ploča* dragocjeni spomenik za povijest hrvatskoga jezika, točnije, najstariji spomenik u kojemu su nam posvjedočene neke individualne crte hrvatskoga jezika, a napose čakavskoga dijalekta“. Ivšić navodi neke od elemenata koji tome idu u prilog: umjesto nazalnih samoglasnika *e* i *o*, koriste se usneni samoglasnici *ę* i *o*, zatim prezent u izrazu *iže to poreče* nema dočetno *-t* (što bi očekivali u staroslavenskome jeziku), i dalje, smatra da se u leksemu *crékъvъ* odražava čakavska inačica *crekva* ili *crikva*. Zbog navedenih osobitosti, Ivšić smatra da se radi o hrvatskih jezičnim osobitostima.

Neki od gore navedenih autora poslužili su se sljedećim primjerima staroslavenizama u tekstu (uzimajući u obzir fonološku, morfološku i leksičku razinu): *azъ, iže, juže, svoje, svetago, obladajučago, svojeju* i *živjetъ*.¹⁰⁹

Rački je pak utvrdio da pisar *Bašćanske ploče* često koristi *obrubljeni poluglas*. U tekstu *Ploče* zamjećujemo isključivo *jorove*, dok *jerovi* nisu zabilježeni niti u jednom primjeru. U većoj mjeri prevagnuo je zaključak da se ipak radi o grafijskome konzervativizmu, a ne o bilježenju nekih fonoloških vrijednosti.

Štefanić pak na to dodaje da uporaba *poluglasa*, kakva je primjetna na primjeru *Ploče*, upućuje na vrijeme kada se *poluglasi* već dugo međusobno nisu razlikovali, a u pisanim se spomenicima oni tek počinju izostavljati u otvorenim slogovima, no još nema ni traga punim glasovima na mjestu *poluglasa* u zatvorenim slogovima. Na *Ploči* se *poluglasi* gotovo u potpunosti pravilo upotrebljavaju (uz male nedosljednosti). Nema niti primjera *punoga glasa* na mjestu *poluglasa*, ni obratno.

¹⁰⁷ Rački tvrdi da *Bašćanska ploča* sadržajno ne pripada crkvenim spomenicima, ali im se jezikom priklanja; Kniewald pak smatra da je *Ploča* naš jedini spomenik koji je pisan starim slavenskim jezikom; Hamm dalje navodi da jezik i pismo *Ploče* odraz onoga jezika koji se u to vrijeme upotrebljavao u crkvi, odnosno u liturgijskim knjigama. (prema: <https://hrcak.srce.hr/file/195848>: Damjanović, Stjepan: *Jezik Bašćanske ploče*, str. 2.)

¹⁰⁸ Štefanić tako primjerice navodi da jezik *Ploče* odražava hrvatski jezik u kojem se nalaze elementi knjiškog a crkvenoslavenskoga jezika te samim tim nagoviješta prijelazni stupanj starijeg tipa glagoljice u novi (hrvatski ili uglati tip). (prema: <https://hrcak.srce.hr/file/21348>: Fučić, Branko: *Najstariji hrvatski glagoljski natpisi*, str. 14.)

¹⁰⁹ <https://hrcak.srce.hr/file/195848>: Damjanović, Stjepan: *Jezik Bašćanske ploče*, str. 3.

Glagol *obladati* i njegovi oblici u kanonskim tekstovima javljaju se bez *jerova*.¹¹⁰

Bašćanska je *ploča* uistinu je sastavljena prema *zakonu otvorenih slogova*¹¹¹, tako da svaki slog mora završavati samoglasnikom. Pisar *Ploče* je tako, da bi pisao u skladu s navedenim zakonom, morao staviti drugi glas u Kosmatovo ime (*Kosъmъta*), a nepotrebni *ъ* u riječi *kъrainu*, dodatno toga zakona.¹¹²

Dakle, uvijek je vrijedilo sljedeće: za *poluglase* se uvijek upotrebljava samo jedan znak, i to uvijek *ъ*. *Poluglasi* se nikada ne zamjenjuju takozvanim *punim samoglasnicima*, oni nikada nisu izostavljeni ondje gdje bi ih trebalo očekivati, a javljaju se i ondje gdje ih u praslavenskome jeziku inače nema (kako bi se razbile kombinacije konsonant + sonant).¹¹³

„Sa sigurnošću se može tvrditi da su se u hrvatskoglagoljskim tekstovima do 13. stoljeća *jaki jorovi* izgovarali, i taj je izgovor bio određen normama o izgovoru staroslavenskih, odnosno književnih tekstova.“¹¹⁴

Iz primjera *Zъvъnimirъ* se ne može zaključiti kako su se *jerovi* realizirali, no zasigurno je taj izgovor bio drugačiji od izgovora samoglasnika (*a, e, i, o, u*), dok se u današnje vrijeme oni realiziraju dogovorno.

„Vidljivo je da se grafem *jat* na *Ploči* javlja više puta, točnije 9: dvaput označava skupinu (*staê, Luciê*), triput se javlja kao grafički morfem u lokativu s prijedlogom (*o ledinê, vъlucê, vъotocê*), a jednom u kontrahiranom imperfektu pomoćnog glagola biti (*bêše*).“¹¹⁵ U navedenim primjerima *jat* se koristi prema staroslavenskoj normi. Nema zamjene *jata* sa samoglasnicima *i* ili *e*, što nam govori da je pisar *Ploče* dobro poznavao tu normu.

Oblik *kъbavê* se povezuje s imenicom *župan* i ponekad se tumači kao genitivni oblik (*župan Krbave*). Ovdje se postavlja pitanja zbog čega se *ê* pojavio kao genitivni gramatički morfem jer bismo inače očekivali da se na njegovome mjestu pojavi *e* ili *i*. Treba pritom

¹¹⁰ Ibid., str. 4.

¹¹¹ Jedan od temeljnih zakona u praslavenskom i staroslavenskom jeziku

¹¹² <https://hrcak.srce.hr/file/195848>: Damjanović, Stjepan: *Jezik Bašćanske ploče*, str. 5.

¹¹³ Ibid., str. 5.

¹¹⁴ Ibid., str. 5.

¹¹⁵ Ibid., str. 5.

napomenuti da ovdje ipak nije u pitanju genitiv nego besprijedložni dativ ili lokativ, a oba se mogu javiti u kanonskim tekstovima.¹¹⁶

Ivšić je oblik *crĕkъvъ* proglasio čakavizmom, s čime su se i ostali istraživači složili jer su pretpostavili da se *jat* čitao kao *i*. Vezano uz to, na *Ploči* nema primjera ikavskih i ekavskih refleksa *jata* pa Damjanović smatra da bi Ivšić, da je htio napisati čakavski oblik, „napisao *crikav*, odnosno da ne bi na mjestu samoglasnika *i* pisao *ê*, a na mjestu samoglasnika *a* pisao *ъ*“. Pritom je jasno da se korijen *crĕk-* ne podudara niti sa staroslavenskom normom pa bi to moglo voditi zaključku da je nastao kao rezultat interferiranja čakavskoga i staroslavenskoga jezika.

Prilog *sdê* bi trebao biti napisan kao *ъde*, a pritom je sufiks *-dê* ipak nije poznat u kanonskim staroslavenskim tekstovima. Ponovno imamo dokaz da pisar *Ploče* zna gdje, prema staroslavenskoj normi, dolazi *jat* i u skladu s njom postupa.¹¹⁷

Ovakva provedena analiza S. Damjanovića pruža sve ono što je potrebno da bi se na isprva moglo doći do zaključka da je temeljni sloj pisanja *Ploče* staroslavenski, no „trebalo bi provesti naknadne analize kako bi se zaista moglo zaključiti radi li se ovdje o hrvatskoj redakciji staroslavenskoga jezika ili se radi o nekome drugome obliku interferiranja staroslavenskoga jezika i čakavskoga idioma.“¹¹⁸

S druge pak strane, ako sagledamo novije rezultate pregleda povijesti hrvatskoga jezika, možemo primijetiti da je hrvatski narodni jezik tadašnjega vremena u velikoj mjeri prisutan na primjeru teksta *Bašćanske ploče* tako da se čini kako je dominantan u cjelini. Takav jezik ilustrira na koji je način hrvatska redakcija crkvenoslavenskoga jezika bila potpuno otvorena karakteristikama hrvatskih narodnih mjesnih govora.¹¹⁹

Prema mišljenju A. Kapetanovića¹²⁰, pouzdano se može zaključiti da se jezik *Ploče* sastoji od jezičnoga hibrida dvaju neravnopravnih slavenskih jezika. On se nalazi na granici

¹¹⁶ Ibid., str. 5. – 6.

¹¹⁷ Ibid., str. 6.

¹¹⁸ Ibid., str. 6.

¹¹⁹ Katičić, Radoslav: *Hrvatski jezik*, Školska knjiga, Zagreb, 2013., str. 52.

¹²⁰ Kapetanović, Amir: *Reflections of Church Slavonic – Croatian diglossia on the Baška tablet: a new contribution concerning its language and linguistic layers*, str. 24.

između pravnoga i književnoga teksta, i to je ponovno još jedan razlog zbog čega su se uvjeti za *triglosiju*, uspostavom takozvanoga jezičnoga tipa, trebali ostvariti tek dva stoljeća nakon nastanka same *Ploče*, i to onda kada će crkvenoslavenski jezik biti uglavnom ograničen na liturgijsku uporabu i postupno će ga u književnoj uporabi zamijeniti hrvatski narodni jezik.

Hrvatska je filologija do sada raspravljala o hrvatskoj redakciji crkvenoslavenskoga jezika, a ne o crkvenoslavenizaciji starohrvatskoga jezika (premda se u dosadašnjoj literaturi bilježe crkvenoslavizmi u čakavskim i štokavskim tekstovima nakon 13. stoljeća).¹²¹ Prema A. Kapetanoviću¹²², ako bismo funkcionalni stil koristili kao glavni kriterij po kojem bismo ga određivali, jezik *Bašćanske ploče* bi u određenoj mjeri bio crkvenoslavenizirani hrvatski narodni jezik, budući da je sastavljen kao pravni tekst.

Tekst *Bašćanske ploče* između ostaloga sadrži i neke karakteristike prema kojima bi ga se moglo smatrati književnim tekstom, ali istovremeno i pravnim, što će se kasnije detaljnije obrazložiti. Nailazimo na crkvenoslavenizaciju narodnoga jezika u jeziku teksta, čija je svrha bila podići stilsku razinu teksta kroz uključivanje obilježja ovoga prestižnoga slavenskoga idioma.¹²³

U razdoblju prijelaza s 11. na 12. stoljeće javile su se prve hrvatske dijalektalne izoglose i jezična obilježja koja se razlikuju od onih iz kasne faze praslavenskoga jezika. Zbog toga na *Bašćanskoj ploči* nema isključivih čakavizama. Smatra se da nema dovoljno dokaza za tezu da je crkvenoslavenski temeljni jezični sloj *Bašćanske ploče*.¹²⁴ U situaciji u kojoj se niz jezičnih obilježja tadašnjeg hrvatskoga jezika preklapa se s crkvenoslavenskim, nemoguće je odlučno i precizno razlikovati ta dva jezična sloja pa se pitanje koji je sloj temeljni ne bi trebalo niti postavljati.¹²⁵

Zakon otvorenoga sloga nije vrijedio u vrijeme nastanka *Bašćanske ploče*. Ona koristi tradicionalni glagoljski pravopis i stoga ne može sadržavati jezične zakonitosti koje su izumrle u vrijeme kada je napisana.¹²⁶ *Šva* je u svojim jakim pozicijama predstavljao dio hrvatskoga

¹²¹ Ibid., str. 24.

¹²² Ibid., str. 26.

¹²³ Ibid., str. 26.

¹²⁴ Ibid., str. 27.

¹²⁵ Ibid., str. 27.

¹²⁶ Ibid., str. 27.

sustava početkom 12. stoljeća (a pritom nije bio isključiva karakteristika crkvenoslavenskih normi).

Fonem *jat* (artikuliran kao zatvoreni /e/) još nije bio defonologiziran u ranome hrvatskome jeziku pa se stoga ne može očekivati da će njegovi refleksi biti obilježja hrvatskoga jezika.¹²⁷

Pisanje i izgovor fonema *jata* i *šva* početkom 12. stoljeća iz toga se razloga ne može smatrati ključnim kriterijem za bilo kakvo razlikovanje jezičnih slojeva jer se vrijednost tih fonema preklapa i u hrvatskome i u hrvatskome crkvenoslavenskome jeziku.¹²⁸

Temeljem navedenoga, zaključak bi bio da jezik *Bašćanske ploče* odražava samo neke od tipičnih karakteristika crkvenoslavenskoga i starohrvatskoga jezika.

Ako se tekstu pristupi iz širega vremenskoga konteksta i ako se uzmu u obzir tragovi jezične kulture u vrijeme hrvatskih narodnih vladara i jezična svjedočanstva iz izvora novijih od *Bašćanske ploče*, mogla bi se uspostaviti suprotna hipoteza: bilo što na *Ploči* što bi moglo biti i starohrvatsko i crkvenoslavensko vjerojatno bi čak i bez utjecaja djela Ćirila i Metoda.¹²⁹ Zbog svega izloženoga, stav je A. Kapetanovića¹³⁰ da je tekst pisan hrvatskim jezikom, iako sadrži neka nedvojbeno crkvenoslavenska obilježja koja su hrvatski svećenici glagoljaši i drugi kasniji autori koristili u hrvatskim tekstovima kako bi postigli stilski učinak ili istaknuli određenu činjenicu.

Kada bismo jednim od glavnih kriterija za razrješavanje pitanja kojim je jezikom pisana *Bašćanska ploča* smatrali funkcionalni stil, onda bi ona donekle odražavala crkvenoslavenizirani narodni jezik, dok bi se s druge strane moglo reći da se radi o crkvenoslavenskome čakavskome pisanome hibridu.

Takva bi pak razmatranja, uzevši u obzir podjelu na stilove, dovela do zaključka da je tekst *Ploče* otporan na postojeće opće podjele na tri funkcionalna stila i na dva ili tri jezika pa

¹²⁷ Ibid., str. 27.

¹²⁸ Ibid., str. 27.

¹²⁹ Ibid., str. 27.

¹³⁰ Ibid., str. 27.

bi se daljnja povijesna sociolingvistička istraživanja srednjovjekovne (hrvatske) pisane baštine te postojeće podjele trebala zamijeniti delikatnijima.¹³¹

Kako bi se takve tvrdnje mogle učiniti temeljitijima, morala bi se poduzeti brojna iscrpnija istraživanja, poglavito jezika, a zatim i ostalih usko povezanih značajki, a to je područje u kojem se hrvatska filologija, nažalost, još uvijek nalazi na samome početku.

5. 1. 5. Akcenatska rekonstrukcija¹³²

Za akcenatske je mijene osobito važan status *poluglasova* koji se u *Bašćanskoj ploči* uglavnom ostvaruju na starome distribucijskome mjestu.

S obzirom na to da se takva pravilnost potvrđuje i na primjeru drugih tekstova koji su otprilike nastali u isto vrijeme kada je nastala i *Bašćanska ploča*, *jerovi* u njima nisu samo elementi grafijske konzervativnosti već imaju i fonološku vrijednost te se izgovaraju s ponešto oslabljenom artikulacijom. Vjerojatno su *jerovi* u tekstu *Ploče* još uvijek nosili silinu, odnosno bili su naglašeni. Budući da ni tekstovi kanonskoga razdoblja koji su pisani jezikom najbližim jeziku staroslavenskih matica, ispisanih Konstantinovom i Metodovom rukom, nisu bili akcentirani, svećenici širom slavenskoga svijeta nisu imali odakle učiti ortoepiju pa su vjerojatno još i prije 12. stoljeća, kada počinje znatan prodor narodnih jezičnih elemenata u staroslavensku maticu, čitači-svećenici tekstove čitali su primjenjujući onaj akcenatski sustav koji su poznavali – sustav materinskoga jezika. Akcenatske bi značajke stoga mogle biti među prvima i najstarijima narodnima elementima koji ulaze u kanon staroslavenskoga jezika.

O akcenatskome sustavu tijekom prijelaznoga razdoblja iz 11. u 12. stoljeće relativno su oprečni stavovi. Brozović smatra da je *Bašćanska ploča* nastala u prvome razdoblju jezičnoga razvitka koje je trajalo do konca 12. stoljeća i koje određuje tročlani akcenatski inventar. Lisac nudi mogućnost da se troakcenatski sustav počeo ostvarivati i početkom drugoga razdoblja, dakle na prijelazu iz 12. u 13. stoljeće. Lukežić smatra pak da je tekst nastao

¹³¹ Ibid., str. 27.

¹³² Preuzeto prema: Zubčić, Sanja: *Prilog akcenatskoj rekonstrukciji Bašćanske ploče*, u: Damjanović, Stjepan: *Drugi Hercigonjin zbornik*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2005., str. 449. – 454.; Moguš, Milan: *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2010., str. 112. – 114.

u starijemu starojezičnome razdoblju između sredine 11. i sredine 13. stoljeća. U tome je razdoblju, prema njezinom mišljenju, započeo proces eliminacije *poluglasa* u slabom položaju, a do konca 14. stoljeća, kada je poluglas potpuno reduciran ili vokaliziran, razvio se sustav s trima naglascima jer se upravo gubitkom kratkoga naglašenoga poluglasa u završnome položaju riječi i prijenosom siline na prvu slobodnu moru dvomorne sekvencije ostvarila mogućnost novoga, zavirutoga naglaska u sustavu, a sve su ostale pozicije nastale po istome uzorku ili slijedom analogija. P. Ivić pomiče granicu redukcije slabih poluglasa u 10. i 11. stoljeće ističući da ti procesi po sebi nisu doveli do znatnijih strukturalnih promjena ni u inventaru akcenta ni u njegovoj distribuciji jer je po njemu zaviruti naglasak dijelom ishodišnoga starosrpskohrvatskoga jezika, naslijeđen iz posljednje faze praslavenskoga jezika.

Danas je uglavnom prihvaćena kronologija glasovnih mijena F. Kortlandta prema kojoj je Stangov zakon, rezultat kojega je *neoakut* ili *zaviruti naglasak*, posljednji prije potpuna raspada praslavenskoga jezika.

Prvi je ovome području pri proučavanju teksta *Bašćanske ploče* pristupio Fučić u svojoj knjizi *Glagoljski natpisi*, u kojoj je na jednome mjestu prikupio svu glagoljsku građu koja se u to doba bila nalazila izvan bibliografskih izvora.¹³³

Zubčić je u svome radu *Prilog akcenatskoj rekonstrukciji Bašćanske ploče* (2005.) pristupila akcenatskoj rekonstrukciji tako da je ponudila svojevrstni model za utvrđivanje metodologije istraživanja. Ona mjesto i vrstu naglaska određuje pomoću metode *unutarnje rekonstrukcije*, točnije usporedbom podataka iz različitih sustava jednoga jezika. S obzirom na to da se odrednica *hrvatski* unutar hrvatskostaroslavenskoga jezika na primjeru *Bašćanske ploče* odnosi na *čakavski*, Zubčić će se poslužiti onim akcenatskim sustavom koji je dobiven usporedbom triju sjeverozapadnih čakavskih govora jer su oni prema svojoj distribuciji i inventaru najbliži ishodišnome sustavu, a to su kastavski, novljanski i grobnički čakavski govor.

Moguš je, za razliku od Zubčić, unutar *Povijesne fonologije hrvatskoga jezika* (2010.), nastojao prikazati akcentuaciju teksta *Bašćanske ploče* u cijelosti, a pritom uzima u obzir i slovne znakove kojima su se označavale brojke jer su i one vjerojatno bile izgovarane tijekom čitanja teksta *Ploče*. Prema njegovu mišljenju, akcentuirani tekst bi trebao ovako izgledati:

¹³³ <https://hrcak.srce.hr/file/22348>: Fučić, Branko: *Glagoljski natpisi*, str. 1.

ãžь вѣ ìme Otcà i Sîna i Svetâgo Dûha.
ãžь opàť Dгѣžîha pîsàhъ sě o ledîni
južě dâ Zьvъnîmîgъ, krâľь hгѣvâtъskî,
вѣ dni svojě вѣ svetûju Lucîju.
i svedomî: župãň Desîmra Kгѣbãvi, Mraťinъ вѣ
Lîci, Pribiněža sь pòslъ Vinòdoli, Jãkovъ v otòci.
Da ižě to porečě, klъnî i Bòg i dvâ nã desěte apòstola i četîre
evanjelisti i svetâja Lucîja, aměňь.
Da ižě sdî žîvětъ, molî zã ne Bòga.
ãžь opàť Dbrovîťь zьdãhъ crîkъvъ sîju i svoěju brãtîju sь devetijû
вѣ dni kъnêza Kosъmъta obladãjûcãgo vъsû Krãînu
i bîše вѣ tь dnî Mikûla вѣ Otòčъci sь svetûju Lucîju вѣ edîno.¹³⁴

Ovakvo Moguševo čitanje teksta *Bašćanske ploče* naznačuje dvoje: „završetak pretpostavljačkog razdoblja hrvatskoga jezika i početak stvarnih spoznaja o tome jeziku“. I sam Moguš naglašava da je ovakva naglasna rekonstrukcija pretpostavka.

Ono što je zajedničko njihovim dvama pristupima akcenatskoj rekonstrukciji *Bašćanske ploče* je to da Zubčić i Moguš polaze od istoga predloška, a to je Fučićevo čitanje *Ploče*, s time da Zubčić pritom izuzima osobna imena, uglavnom zbog činjenice da se ona nalaze na dijelovima *Ploče* koji su najoštećeniji.

Ako se prihvati teza da gubitak slaboga poluglasa otvara mjesto novome, zavirutome naglasku u sustavu, a taj je proces započeo koncem 11. stoljeća, dakle u vremenu nastanka *Ploče*, i trajao do 13. stoljeća, moglo bi se zaključiti da je akcenatski sustav toga vremena dvočlan. Moguće je stoga pretpostaviti da su primjeri nastali ranim dezoksitonezama stariji i da su oni otvorili put regresivnome pomaku siline s finalnoga naglašenoga poluglasa na prednaglasnu duljinu po gubitku njegove fonološke vrijednosti. To bi pak značilo da je zavnuti naglasak u sustavu postojao još i prije starojezičnoga razdoblja i da je u njemu samo učvršćen nakon gubitka slaboga poluglasa. U tome bi slučaju razdoblje naglasaka *Bašćanske ploče* bilo određeno trima naglascima. Time su postavljene dvije temeljne metodološke pretpostavke za

¹³⁴ Moguš, Milan: *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2010., str. 113.

konkretan rad na tekstu *Bašćanske ploče*: 1) vrijeme konca 11. i početka 12. stoljeća već je u sustavu starohrvatskoga jezika postojao zavnuti naglasak, barem u kategoriji ranijih dezoksitoneza, i 2) s obzirom na sustavnost zapisa poluglasova, moguće je pretpostaviti njihov izgovor, makar pri reprodukciji tekstova pisanih književnim hrvatskostaroslavenskim jezikom.

Bašćanska ploča počinje otkrivati spoznaje o vlastitosti jezika te to čini u tekstološkome i u naglasnome smislu. Istina je da je Branko Fučić upozorio da „*Bašćansku ploču* treba čitati ne sa štokavskom nego s čakavskom akcentuacijom i da je znakom ` obilježeno naglasno mjesto na nekim ranijim riječima“, primjerice *Az, v ime Otcà i Sina i Svètago Dùha*.

5. 2. Ornamentika

Osim teksta *Bašćanske ploče*, na njoj je primjetna i ornamentika koja se nalazi u njezinome gornjem dijelu, točnije na samome vrhu u borduri. Vidljivo je da je na tome dijelu *Ploča* reljefno obrađena, odnosno ukrašena ornamentom (uresom) koji je poznat kao *pleter*.

Pleterni ukras se neprekidno rabio od starih vremena, no i danas je još uvijek prisutan. Njegova predaja potječe iz prednjega Istoka, što nam dokazuju brojna iskopavanja i istraživanja.¹³⁵ Od 6. stoljeća pleteru se počelo pridavati značenje vode (prirodna pojava i predmet bogoštovlja), odnosno gibanja valova jer ga karakteriziraju vitice (linije) koje su međusobno ispreplete.¹³⁶ S druge pak strane, pleterni je ukras mogao prikazivati i biljke pa se tako prema nekim istraživanjima pretpostavljalo da bi on mogao odražavati značenje *drva života*.¹³⁷ Ovdje bismo se mogli nadovezati i na Bibliju: *plod je pravednikov drvo života*.¹³⁸ U europskom kršćanstvu *dvopleter* je vrlo česti u razdoblju od 4. do 12. stoljeća.¹³⁹

¹³⁵ Lasić, Vinko: *Pleterni ukras, od najstarijih vremena da danas, njegov likovni oblik i značenje*, Supplement, Chicago, 1995., str. 809.

¹³⁶ Ibid., 809. – 810.

¹³⁷ Ibid., 30.

¹³⁸ *Biblija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019., str. 763.

¹³⁹ Ibid., str. 809.

5. 3. Jurandvorski ulomci (fragmenti)

Pod tim pojmom podrazumijevamo četiri dijela ploče na kojima su također uklesana glagoljska slova, istovjetna s pronađenom *Bašćanskom pločom*.¹⁴⁰ Ti ulomci su također nađeni u blizini crkve Svete Lucije u Jurandvoru pokraj Baške na otoku Krku pa se stoga, prema provedenim istraživanjima, moglo zaključiti da navedeni ulomci najvjerojatnije pripadaju drugome dijelu oltarne pregrade (pluteju) za koji se sve do danas drži da je izgubljena, odnosno razbijena prilikom njezina demontiranja i uklanjanja tijekom 17. stoljeća. Taj drugi (desni) dio oltarne pregrade podudara se s dimenzijama lijevoga dijela, što je vidljivo prema utorima napravljenima u zidu i u podu. Pretpostavlja se da je izgubljeni dio oltarne pregrade na sebi također, u borduri, imao reljefni prikaz pletera. S obzirom na to da je bilo uobičajeno tekst završiti s formulom *amen* (završetak molitve), što nije bilo slučaj na, u cijelosti sačuvanoj, lijevoj oltarnoj pregradi, pretpostavlja se da je na njezinome drugome dijelu uslijedio nastavak teksta, no što je na njemu moglo biti zapisano, ne može se utvrditi.

U potrazi za drugom pločom na lokalitetu arheološkoga parka Svete Lucije provedena su arheološka iskopavanja na cijelome lokalitetu, i to u više navrata, u nadi da će se pronaći druga ploča. Nađeni su samo mali ulomci, kako je već i spomenuto, tek četiri mala dijela, tako da nije moguće rekonstruirati ploču, ali se na tim ulomcima vidi, mada su oni su jako podrti i stari, pokoje slovo glagoljice, što jasno upućuje na ideju da je natpis bio i desno prisutan¹⁴¹.

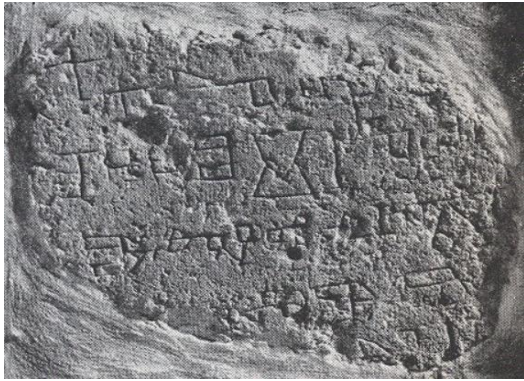
Na pronađenim dijelovima *Jurandvorskih ulomaka* može se iščitati sljedeće:

- *azъ opatъ ... prosihъ ... u Zvъnimir ... Lucija* (ulomak I.)
- *križъ ... hrvatski ...* (ulomak II.)
- *BĪ/= broj 12/* (ulomak III.)¹⁴²

¹⁴⁰ Damjanović, Stjepan: *Slovo iskona*, staroslavenska/starohrvatska čitanka, treće, popravljeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 218.

¹⁴¹ Galović, Tomislav: *Hrvatska glagoljička, ćiriljska i latinička pisana kultura u ranome srednjem vijeku*, u: *Nova zraka u europskom svjetlu, Hrvatske zemlje u ranom srednjem vijeku (oko 550 – oko 1150)*, ur. Zrinka Jakus, Zagreb, 2015., str. 279. – 281.

¹⁴² Rekonstrukcija prema: Fučić, Branko: *Jurandvorski ulomci*, Krčki zbornik 3 / Spomenica gimnazije Čedo Žic u Krku 1921. – 1971., Krk, 157. – 1755. + IV tab., str. 173.

(Slika 7: Preuzeto: Fučić, Branko: *Glagoljski natpisi*, JAZU, Zagreb, 1982., str. 65.)

Dakle, postavlja se jedno veliko pitanje i za današnje i za buduće istraživače što je taj drugi natpis s desna u pregradi mogao sadržavati. Velika je sreća da je lijeva pregradna ploča ostala cijela pa ju danas možemo iščitavati kao dio cjeline i razumjeti kao jedan dio povijesti jer je većina materijala iz tih vremena, kao što je i ova razbijena ploča, pronađena u ulomcima, odnosno dijelovima natpisa.

5. 4. Arheološki park (kompleks) opatije Svete Lucije

Ovaj kompleks obuhvaća crkvu Svete Lucije s kapelom Gospe Ružarice (Gospe od Svete krunice), obnovljeni dio stambene zgrade samostana te arheološki park koji obuhvaća ostatke antičke vile i samostana.

Tijekom jeseni 1995. godine, samostanski je prostor bio očišćen od raslinja i raznih otpadaka zbog toga što je stanovništvo određene ruševne dijelove zgrada do 50-ih godina koristilo kao spremišta.¹⁴³ Jedan od glavnih inicijatora, koji je ujedno i započeo s kompleksnijim radovima na tome zemljištu, bio je Branko Fučić. On je već za sondiranje crkve i okoliša zaključio da osnovni arhitektonski raster, odnosno na površini nevidljiva matrica kompleksa, leži na osnovi rimskoga građevnoga kompleksa, a orijentacija toga kompleksa koji se može nazvati *rustičnom vilom* (sjedištem većeg seoskog gospodarstva) s pročeljem

¹⁴³ Starac, Ranko: *Osnovni rezultati istraživanja opatije Svete Lucije*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000., str. 91.

okrenutim k jugozapadu, u skladu je s općom orijentacijom parcelacije čitave kotline i orijentacijom drugih antičko-kasnoantičkih objekata.¹⁴⁴

Samostan se nalazio odmah pored crkve Svete Lucije. Danas su samo vidljive samostanske ruševine na mjestu arheološkoga parka. Nekoć su se ondje nalazile zgrade u kojima su benediktinci živjeli i djelovali generacijama kroz stoljeća. Benediktinci su okupljali i tadašnje vjernike toga kraja, redovito na blagdan svete Lucije 13. prosinca (zaštitnice očiju i vida), a ta tradicija živi još i danas.

Crkva je izvorno zadržala izgled prvotne gradnje. To je romanička crkva. Izdanje koje grade benediktinci je ono na prijelazu iz 11. u 12. stoljeće, a crkva i bašćanski kraj se proslavio zahvaljujući kamenoj glagoljskoj ploči koji su graditelji crkve (benediktinci) u ono vrijeme isklesali i ostavili kao svjedočanstvo o nekim svojim važnijim dostignućima.

Godina 2000. posebna je po tome što je tada *Bašćanska ploča* proslavila svoju 900-tu obljetnicu te je tada kompleks opatije Svete Lucije uređen kao informacijsko-muzejsko središte.

(Slika 8: Preuzeto: <https://www.info-krk.com>)

¹⁴⁴ Ibid., str. 93.

6. BAŠĆANSKA PLOČA KA KNJIŽEVNO DJELO

Brojni znanstvenici su raspravljali o tome kako će rekonstruirati izvorni tekst *Bašćanske ploče*.¹⁴⁵ Sam tekst ploče, kada ga netko pročita, dobiva sasvim drugačije značenje. Živa izgovorena riječ tada mu daje neka obilježja književnoga djela. Tako, pravnim rječnikom gledano, darovnica više nije samo zapis o onome tko nešto daruje, nego i poruka kojom se nešto dublje želi poručiti. U govornome činu ona počinje dobivati poetska obilježja, ona tako iz pisma (teksta) prelazi u aktualizirani govor.

Eduard Hercigonja zaključuje da se tako epigrafski spomenik, osim namjene koja mu je prvotno određena, u sebi sadrži i književna obilježja.¹⁴⁶ Tom prilikom razabiremo i obilježja interpretacije književnoga teksta, kao što su ritam, melodioznost izraza, fluidnost i slično. Isto tako, Hercigonja iznosi i tvrdnju da je u tim elementima prisutno *izokoličko načelo*¹⁴⁷, koje se očituje u dvjema rečenicama (ili više njih) koje su iste dužine i strukture.

Sve navedeno potpomaže oblikovati činjenicu da je tekst *Bašćanske ploče* postao primjerom pjesničke proze *par excellence*.¹⁴⁸

Uz Hercigonju se pridružuje i Slamnig koji razmatra o *sintagmatskom* i *besjedovnom* stihu.¹⁴⁹

Kao još jedna od posebnosti može se izdvojiti tekst koji je pisan prema pravilima *ars dictandi*¹⁵⁰ koje je u doba srednjega vijeka bilo rasprostranjeno tim područjem.

¹⁴⁵ <https://hrcak.srce.hr/file/311060>: Stamać, Ante: *Bašćanska ploča kao književno djelo*, Croatica XVIII — 26/27/28 Zagreb, izvorni znanstveni članak, 1987., str. 2.

¹⁴⁶ Hercigonja, Eduard: *Srednjovjekovna književnost, Povijesti hrvatske književnosti 2*, Liber/Mladost, Zagreb 1975., str. 115.

¹⁴⁷ Prvorno se tim pojmom služio talijanski slavist Riccardo Picchijo

¹⁴⁸ Estetski ostvaraji, ritmizacija teksta, izokolija te tipična inherentna poetičko-retorička obilježja teksta (npr. ponavljanja, paralelizmi, asonancije...), djeluju kao iznimna novina. „Mikrostrukture stila, člankoviti (Kripto)versifikacijski uzroci, estetski rastavljene veće sintaktičke cjeline, išle su u prilog kvalifikaciji prema kojoj je *Bašćanska ploča* postala primjerom pjesničke proze *par excellence*.“ (prema: Stamać, Ante: *Bašćanska ploča kao književno djelo*, Croatica XVIII - 26/27/28 Zagreb, 1987., str. 4.)

¹⁴⁹ Slamnig, Ivan: *Hrvatska versifikacija*, Liber, Zagreb, 1981., str. 9. – 10.

¹⁵⁰ Umijeće sastavljanja isprava u notarskim školama u Italiji tijekom 11. i 12. stoljeća proučavalo se kao posebna disciplina. *Ars dictandi* tako oponaša stare modele (formule) isprava, njegujući pritom stil i ritam rečenice. (prema: <https://hrcak.srce.hr/file/311060>: Stamać, Ante: *Bašćanska ploča kao književno djelo*, Croatica XVIII -26/27/28 Zagreb, 1987., str. 5.)

7. BAŠĆANSKA PLOČA KAO PRAVNI DOKUMENT

Bašćanska ploča, dakako, prvenstveno predstavlja pravni dokument. Ona je prema vrsti pravnih dokumenata pripada darovnici. Svrha darovnice je prenošenje prava koje se prenosi od osobe kojoj to pravo izvorno pripada na osobu koja takvo naslijeđeno pravo prima i dalje s njime može slobodno raspolagati. Takva prava mogu se dodijeliti pojedincima ili pak zajednici, kao što je slučaj na primjeru *Bašćanske ploče*. U razdoblju srednjega vijeka vladari su često izdavali povelje pomoću kojih bi nasljedovateljima (primjerice crkvenim institucijama) ustupali prava na korištenje njihova zemljišta.¹⁵¹

„Takvi se glagolski spomenici tiču ponajviše oranica, vinograda, mlinova i mliništa, što su ih ljudi poklanjali ili prodavali ili na samrtni ostavljali crkvama, manastirima i privatnim osobama (...), a te su isprave iznimno vrijedne za povijest hrvatskoga privatnoga prava pored toga, što je u njima sačuvan čisti narodni jezik tako velike starine.“¹⁵²

Hrvatski kralj Zvonimir tako daruje svoj posjed (ledinu) na korištenje benediktincima koji su nastanjeni u samostanu Svete Lucije u Jurandvoru pokraj Baške na otoku Krku. Benediktincima se ustupa pravo korištenja te zemlje na kojoj oni grade crkvu u kojoj će obavljati redovničku službu. S obzirom na vrlo nepovoljna povijesna zbivanja, benediktinci su htjeli ostaviti dokaz o tome kako im je kralj, koji u vrijeme klesanja *Ploče* više nije živ, darovao zemlju, kako kasniji vladari ne bi mogli osporavati njihovo vlasništvo nad njom. Stoga se oni odlučuju da će u kamenu zapisati pravni dokument (darovnicu) i postaviti je na vidljivo mjesto u svojoj crkvi kako bi u svakome trenutku ona bila vidljiva. U prilog tome, kako bi još više osnažili valjanost toga dokumenta, oni potpisuju i svjedoke koji su bili prisutni prilikom njezina sastavljanja. Tekst darovnice sastavlja opat imenom *Držiha* koji se na samome početku i potpisuje. Uz uobičajeni tekst darovnice, ovdje, kao dodatak, stoji i kletva kojom se proklinju oni koji će ikada pokušati osporiti njezinu valjanost, ali se i poziva na molitvu za sve one koji

¹⁵¹ Najpoznatija je takva darovnica *Magna Charta Libertatum* kojom je engleski kralj Ivan Bez Zemlje prenio dijela svojih prava engleskom plemstvu (prema: *darovnica. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 27. 7. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13944>)

¹⁵² Šurmin, Đ. i Bosanac, S.: Ulomak iz: *Čitanka iz književnih starina staroslavenkih, hrvatskih i srpskih za VII. i VIII. razred srednjih škola*, Peto izdanje, Bibliografski zavod d. d., Naklada knjižara Zagreb, 1923., str. 23. u: *Bašćanska ploča II.*, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988., str. 14.

su bili prisutni prilikom sastavljanja darovnice kako bi i dalje mogli obavljati svoju službu i mirno živjeti na tome području, uživajući vlasništvo koje im s pravom pripada.

U srednjemu vijeku takve su se pravne isprave, koje su imale veze s crkvenim institucijama, najčešće upisivale i čuvale u *kartularima*, zajedno s ostalim ispravama koje su bile izdane u njezinu korist.

8. SUDBINA BAŠĆANSKE PLOČE I NJEZIN ODJEK U KNJIŽEVNOJ TRADICIJI

Bašćanska se ploča danas čuva u auli Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu još od 30-ih godina prošloga stoljeća, točnije od 1934. godine: „Tko uđe u atrij Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, u Zagrebu, kad samo zakorači pod njezine svodove, sudarit će se s prizorom koji nije običan: naći će se, licem u lice, s poviješću – s „kraljevskom pločom“ iz Jurandvora, obasjanom krovnom svjetlošću palače...“¹⁵³ „U ime Akademije *Ploču* je u Krku 30. kolovoza 1934. preuzeo jezikoslovac Stjepan Ivšić, a u ime Konservatorskoga ureda liturgičar i povjesničar umjetnosti Dragutin Kniewald, dok je u Zagreb ploča stigla 31. kolovoza teretnim autom sa Sušaka.“¹⁵⁴ Mještani Baške nisu htjeli da „njihova“ ploča napusti mjesto na kojem je pronađena jer su je baš iz toga razloga smatrali svojom pa su je stoga grčevito branili.

Bašćanska je ploča nadahnula i mnoge skladatelje i pjesnike, primjerice Krešimira Fribeća koji napisao kantatu za solo, zbor i orkestar (1977.), Stjepana Šuleka koji je napisao skladbu za zbor *a capella* (1980.) i Ljuboslava Kuntarića, a o njoj su pjesme pisali i naši proslavljeni književnici Vladimir Nazor, Silvije Strahimir Kranjčević i Josip Pupačić.¹⁵⁵

¹⁵³ Frangeš, Ivo: *Ploča nad vratima književnog početka*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36., Rijeka/Baška, 2000., str. 29.

¹⁵⁴ <https://www.info.hazu.hr/povijest/bascanska-ploca/> (preuzeto: 25. 7. 2022.)

¹⁵⁵ Ibid. (preuzeto: 25. 7. 2022.)

Ulomak iz pjesme Vladimira Nazora: *Baška nova*

„(...) Ne daj nam prošlost zaboravit! – grije
dušu nam. Potok toplih zraka lije
s imena jednog na staroj ti ploči.“

Ulomak iz pjesme Silvija Strahimira Kranjčevića: *Pred kraljevskom pločom u Baški*

„Daj da spustim čelo svoje
Na taj kamen poizdrti,
Daj mi časak, da mi duša
Pomoli se prije smrti!
Sa njega se u srce mi
Neke duge trake šire:
Imena su tvoga crte,
Kralju Dmitre Zvonimire! (...)“

Ulomak iz pjesme Josipa Pupačića: *Zemlja i ja*

„(...) Az opat Držiha pisah se o ledine juže
Az opat Držiha
Az poet
Az človek (...)“

9. ZAKLJUČAK

Pouzdanost znamo da su benediktinci na Krku boravili prvih godina 12. stoljeća, a isto tako da su već tijekom 11. stoljeća na tome području osnovani prvi samostani. Ostaje otvoreno pitanje kako se stvarno provodilo osnivanje naših samostana s talijanskim redovnicima i kako su se oni slavenizirali, jer je dokazano da oni odmah na početku, odnosno tijekom 11. i 12. stoljeća klešu na svoje crkve glagoljska slova, a njihovi opati nose slavenska imena i služe Bogu slavenskim jezikom.¹⁵⁶ Ako su svetolucijski samostan osnovali talijanski redovnici, onda je to moglo biti i mnogo prije 1100. godine, kad se opatija do tada već bila posve slavenizirala. Ako je pak nisu osnovali talijanski redovnici, onda je i koji od samostana s osorskog arhipelaga, čemu svjedoči i *Valunska ploča*, bio glagoljaški kao što je i onaj u gradu Krku o kojemu nam svjedoči, ondje pronađeni, glagoljski natpis.¹⁵⁷ Nažalost, postoji malo prikupljenih informacija o unutarnjem životu ovih samostana, ali oni su zasigurno kroz stoljeća bili jedni od najvažnijih nositelja srednjovjekovne kulture i prosvjete u našem kraju.

Nakon benediktinaca, tijekom 13. stoljeća na područje Krka dolaze franjevci. Osim što su osnovali samostan u gradu Krku, oni su nastanili i samostan na otočiću Košljunu, nakon što su tijekom 15. stoljeća njega napustili benediktinci. Danas su benediktinci na otoku Krku iščezli, no prate se tragovi njihove materijalne i duhovne kulture.

Jedan od najzanimljivijih dijelova ovoga rada posvećen je upravo onome pitanju oko kojega se još i dan danas vode brojne polemike, a to je pitanje kojim je jezikom pisana *Bašćanska ploča*. Na primjeru teksta *Ploče* vidljivo je kako se ondje istovremeno sudaraju hrvatski i hrvatski crkvenoslavenski jezični elementi. Pitanje koji je jezik u ovome slučaju prevladao ne može se razriješiti monolitnim pristupom. Tako dolazimo do stavova istraživača koji s jedne strane smatraju da je temeljni jezični sloj *Ploče* govorni hrvatski jezik, hrvatska inačica crkvenoslavenskoga jezika ili pak miješani hrvatsko-crkvenoslavenski amalgam.¹⁵⁸

Damjanović je tako donio zaključak da je *Ploča* pisana hrvatskom inačicom crkvenoslavenskoga jezika, dok Kapetanović smatra da ona odražava crkvenoslavenski čakavski pisani hibrid.

¹⁵⁶ Štefanić, Vjekoslav: *Opatija sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku*, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1937., str. 84.

¹⁵⁷ Ibid., str. 84.

¹⁵⁸ <https://hrcak.srce.hr/file/74101>: *Slovo*, časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu, Vol. No. 59, 2009., recenzija Damjanović, Stjepan: *Jezik hrvatskih glagoljaša*, str. 398.

Bašćanska ploča je prvi poznati *krsni list* hrvatskoga naroda jer se na njoj prvi puta spominje pridjev *hrvatski*, a uz to i ime Zvonimira koji se smatra jednim od najglasovitijih hrvatskih kraljeva. Ona, osim toga, svjedoči i vrlo burnim povijesnim i društvenim zbivanjima, čije je svjedočanstvo trajno uklesano u kamen, toga, nama iznimno važnoga, povijesnoga trenutka.

10. POPIS LITERATURE I MREŽNIH IZVORA

Popis literature:

Baščina: glasilo Društva prijatelja glagoljice, Tipovi glagoljskog pisma, br. 11, Društvo prijatelja glagoljice, Zagreb, 2010.

Biblija, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019.

Bogović, Mile: *Otočac Bašćanske ploče*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000.

Damjanović, Stjepan: *Jezik hrvatskih glagoljaša*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008.

Damjanović, Stjepan: *Slovo iskona*, staroslavenska/starohrvatska čitanka, treće, popravljeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 2011.

Damjanović, Stjepan: *Staroslavenski glasovi i oblici*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000.

Frangeš, Ivo: *Ploča nad vratima književnog početka*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000.

Fučić, Branko: *Glagoljski natpisi*, djela JAZU, knjiga 57, JAZU, Zagreb, 1982.

Fučić, Branko: *Jurandvor*, Likovna enciklopedija Jugoslavije, sv. 1, A-J, Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1984., str. 713, u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988.

Fučić, Branko: *Jurandvorski ulomci*, Krčki zbornik 3 / Spomenica gimnazije Čedo Žic u Krku 1921. – 1971., Krk, 157. – 1755. + IV tab.

Fučić, Branko: *Terra Incognita*, II. izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1998.

Galović, Tomislav: *Hrvatska glagoljička, ćirilička i latinička pisana kultura u ranome srednjem vijeku*, u: *Nova zraka u europskom svjetlu, Hrvatske zemlje u ranom srednjem vijeku (oko 550 – oko 1150)*, ur. Zrinka Jakus, Zagreb, 2015.

Hercigonja, Eduard: *Srednjovjekovna književnost, Povijesti hrvatske književnosti 2*, Liber/Mladost, Zagreb 1975.

Hercigonja, Eduard: *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja*, drugo dopunjeno i izmijenjeno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 2006.

- Jagić, Vatroslav: *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*, Štamparija Dragutina Albrecha, Zagreb, 1867.
- Katičić, Radoslav: *Hrvatski jezik*, Školska knjiga, Zagreb, 2013.
- Kolo* br. 4, Matica hrvatska, Zagreb, 1967.
- Lasić, Vinko: *Pleterni ukras, od najstarijih vremena da danas, njegov likovni oblik i značenje*, Supplement, Chicago, 1995.
- Margetić, Lujo: *Bašćanska ploča*, Impresum/Povijesno društvo Rijeka, Rijeka, 2000.
- Moguš, Milan: *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2010.
- Nazor, Anica: *Ja slovo znajući govorim*, Knjiga o hrvatskoj glagoljici, Zagreb, 2008.
- Prodan, Ivo: *Je li glagoljica pravo svih Hrvata*, Katolička hrvatska tiskara, Zadar, 1904.
- Starac, Ranko: *Osnovni rezultati istraživanja opatije Svete Lucije*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000.
- Stipetić, Radovan: *Baška Nova i Jurandvor, Blago na putevima Jugoslavije*, *Enciklopedijsko-turistički vodič*, Jugoslavija-publik, Hrvatska/Beograd, 1983., str. 131. u u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988.
- Strčić, Petar: *Istraživanja i proučavanja Bašćanske ploče*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000.
- Šanjek, Franjo: *Crkva i kršćanstvo u Hrvata I*, Srednji vijek, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1988.
- Štefanić, Vjekoslav: *Bašćanska ploča*, Hrvatska enciklopedija, sv. II., Anton.-Boito, Naklada hrvatskoga bibliografskog zavoda, Zagreb, 1941., str. 274. – 276., u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988.
- Štefanić, Vjekoslav: *Opatija sv. Lucije u Baški i drugi benediktinski samostani na Krku*, Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1937.
- Štefanić, Vjekoslav/Hamm, Josip/Fučić, Branko: *Bašćanska ploča*, Enciklopedija Jugoslavije, sv. 1, A-Biz, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1980., str. 519. – 522., u: *Bašćanska ploča II.*, Zbornik radova, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988.

Šurmin, Đ. i Bosanac, S.: Ulomak iz: *Čitanka iz književnih starina staroslavenskih, hrvatskih i srpskih za VII. i VIII. razred srednjih škola*, Peto izdanje, Bibliografski zavod d. d., Naklada knjižara Zagreb, 1923., str. 23. u: *Bašćanska ploča II.*, ur. Andre Mohorovičić, Petar Strčić, JAZU/Povijesno društvo otoka Krka/Povijesno društvo Rijeka, Zagreb/Krk/Rijeka, 1988.

Velčić, Franjo: *Poliptih svete Lucije – likovni prikaz i njegovo značenje*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000.

Vežić, Pavuša: *Arhitektura crkve i pregrade kora Svete Lucije u Jurandvoru*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000.

Viškanić, Damir: *Bašćanska zvona i njihovi ljevači*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000.

Zubčić, Sanja: *Prilog akcenatskoj rekonstrukciji Bašćanske ploče*, u: Damjanović, Stjepan: *Drugi Hercigonjin zbornik*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2005.

Žagar, Mateo: *Kako je tkan jezik Bašćanske ploče*, Hrvatsko filološko društvo, znanstvena biblioteka/Povijesno društvo otoka Krka, Krčki zbornik/Matica hrvatska, Zagreb, 1997.

Žagar, Mateo: *Ortografija natpisa Bašćanske ploče*, u: *900 godina Bašćanske ploče (1100.-2000.)*, Zbornik radova, ur. Anton Bozanić, Milan Radić, Petar Strčić i izvršni ur. Josip Žgaljić, Povijesno društvo otoka Krka (*Krčki zbornik*, posebno izdanje sv. 36.), Rijeka/Baška, 2000.

Žitja sv. Ćirila i Metoda, Biblioteka Danica, Zagreb, 1963.

Žubrinić, Darko: *Hrvatska glagoljica, biti pismen – biti svoj*, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima (Sv Ćirila i Metoda)/Element, Zagreb, 1996.

Popis mrežnih stranica:

Damjanović, Stjepan u: *Vijenac*, br. 497., Uz 1150. obljetnicu početka Moravske misije Svetog Ćirila i Metoda, *Ne dišemo li zrak svi jednako?*, Matica hrvatska, Zagreb, 2013.: <https://www.matica.hr/vijenac/497/ne-disemo-li-zrak-svi-jednako-21327/>

Glagoljica.hr: <https://glagoljica.hr/?pr=i&id=22490>: Čunčić, Marica: *Trokatista glagoljica*, u *Glagoljska tradicija u povijesti slavenske pismenosti*, međunarodni znanstveni skup povodom 1150. obljetnice ćirilometodske misije (863.-2013.), Zagreb, 2013.

Glagoljica.hr: <https://glagoljica.hr/>: Strohal, Rudolf: *Glagoljski natpis u crkvi Svete Lucije kod Baške na otoku Krku*, Impresum, Zagreb, 1912.

Hrčak portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa: <https://hrcak.srce.hr/file/195848>:
Damjanović, Stjepan: *Jezik Bašćanske ploče*

Hrčak portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa: <https://hrcak.srce.hr/file/22348>: Fučić,
Branko: *Glagoljski natpisi*

Hrčak portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa: <https://hrcak.srce.hr/file/21348>: Fučić,
Branko: *Najstariji hrvatski glagoljski natpisi*

Hrčak portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa: <https://hrcak.srce.hr/137616>: Fučić,
Branko: *Senjska ploča*

Hrčak portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa: <https://hrcak.srce.hr/file/313476>:
Galović, Tomislav: *Milan Moguš i Bašćanska ploča*

Hrčak portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa: <https://hrcak.srce.hr/file/118410>:
Poljanec, Martina/Kuštović, Tanja: *Višepismenost i višejezičnost hrvatskoga u prošlosti: benediktinci i Pravilo sv. Benedikta iz 14. stoljeća*

Hrčak portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa: <https://hrcak.srce.hr/file/74101>: *Slovo*,
časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu, Vol. No. 59, 2009., recenzija Damjanović,
Stjepan: *Jezik hrvatskih glagoljaša*

Hrčak portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa: <https://hrcak.srce.hr/file/311060>:
Stamać, Ante: *Bašćanska ploča kao književno djelo*, Croatica XVIII — 26/27/28 Zagreb,
izvorni znanstveni članak, 1987.

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: <https://www.info.hazu.hr/povijest/bascanska-ploca/>

Hrvatska enciklopedija *darovnica*. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski
zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 27. 7. 2022.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13944>)

Hrvatska enciklopedija: Zvonimir. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski
zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 22. 7. 2022.
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=67581>

Kapetanović, Amir: *Reflections of Church Slavonic – Croatian diglossia on the Baška tablet: a new contribution concerning its language and linguistic layers*

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu: <http://virtualna.nsk.hr/glagoljica/tragovi-cirilometodskoga-nasljeda-u-hrvatskoj/>

Staroslavenski institut: <https://stin.hr/glagoljica/>

11. POPIS PRILOGA

Slika 1: preuzeto: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu: <https://www.nsk.hr/>

Slika 2: preuzeto: Damjanović, Stjepan: *Jezik hrvatskih glagoljaša*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str. 12.

Slika 3: preuzeto: Staroslavenski institut: <https://stin.hr/glagoljica/>

Slika 4: Preuzeto: <https://www.info-krk.com>

Slika 5: preuzeto: Staroslavenski institut: <https://stin.hr/glagoljica/>

Slika 6: preuzeto: Fučić, Branko: *Najstariji hrvatski glagoljski natpisi*, *Slovo: časopis Staroslavenskog instituta*, br. 21, Staroslavenski institut, Zagreb, rujan 1971., str. 227-254., str. 241.

Slika 7: Preuzeto: Fučić, Branko: *Glagoljski natpisi*, JAZU, Zagreb, 1982., str. 65.

Slika 8: Preuzeto: <https://www.info-krk.com>

12. SAŽETAK

Bašćanska ploča nastala je s prijelaza 11. na 12. stoljeće, što potvrđuje i prijelazni tip glagoljice kojim je pisana. *Ploča* predstavlja darovnicu hrvatskoga kralja Dmitra Zvonimira koji je benediktincima, nastanjenim u opatiji Svete Lucije, u mjestu Jurandvor, u neposrednoj blizini Baške na otoku Krku, darovao ledinu na kojoj su oni podigli istoimenu crkvu. Sam čin darovnice uklesan je na vapnenačku kamenu ploču velikih dimenzija: dužine 199 cm, visine 99,5 cm i debljine 9 cm, a na njoj se nalazi 13 redova s 400 slova i 100 riječi isklesanih glagoljicom. *Ploča* je izvorno kao lijev plutej oltarne pregrade (septuma) stajala u crkvi Svete Lucije u Jurandvoru, a kasnije je postavljena na pod, kao nadgrobna ploča gdje je na nju prvi puta 1851. godine, kao na zanimljiv filološki spomenik, upozorio tadašnji bogoslov Petar Dorčić. *Ploča* se danas čuva u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, a njezinu kopiju možemo pronaći na izvornome mjestu njezina pronalaska. Benediktinci su znatno doprinijeli književnoj baštini ostavivši za sobom višestoljetnu književnu djelatnost kojoj se i danas pristupa s izrazitim zanimanjem.

Ključne riječi: Bašćanska ploča, Baška, Jurandvor, Krk, opatija Svete Lucije, glagoljica, hrvatski glagoljaši, hrvatski kralj (Dmitar) Zvonimir